

Egy holokauszt-túlélő 1945-ös levélnaplója ^[1]

„Ma olvastam – böngésztem az „Elhurcoltak lapját.” Emilről ismét van hír benne, már nem a régi Hombergben, Kassel mellett, hanem Ziegenhain, Kasseltől Dny-ra. Böngészés közben többször akadtam Schönberger névre. A pillanat ezredrészig se tartott, míg a mellette lévő keresztnévet megnéztem, hátha Erzsébet. De egyik se Te voltál édes Erzsikém!”

Bevezetés

Az 1945-ös év a II. világháború lezárását, a gettók és koncentrációs táborok felszámolását, a halálmenetekben szenvedők felszabadítását és a bujkálás végét elhozta ugyan, de az önfeléd békeöröm sokak számára váratott még magára, vagy egyáltalán el sem jött. Az üldözött családok 1944 tavasza óta teljesen szétszóródtak, a rokonok között minden kapcsolat megszakadt. Csak remélhették, van még kit hazavárni, illetve lesz, aki őket hazavárja, tízezrek töltötték kétségeik között az 1945-ös év nehéz hónapjait. Óriási volt a bizonytalanság, a hírek lassan és ellenőrizhetetlen tartalommal keringtek, az 1944 végi deportálásokat és gyalogmeneteket elkerülő fővárosi zsidóság, a lassan visszaszivárgó vidéki munkaszolgálatosok és a pincékből előbújók számára a túlélés a veszteségek számbavételét is jelentette .

Az új élet megkezdését késleltette a nehézkes családgyógyítás. Joggal merülhet fel a kérdés, hogy a sokat szenvedett deportáltak számára az ún. „felszabadság” áldatlan állapota - azaz az átszervezett koncentrációs- és az újonnan létesített átmeneti gyűjtőtáborok-beli lét - miért tartott ilyen [popup title="sokáig" format="Default click" activate="click" close text="Erről lásd részletesen: HUHÁK HELENA: „Szabadok voltunk, csak éppen nem tudtunk mit kezdeni a szabadságunkkal.” – Átmeneti gyűjtőtábor Hillerslebenben és Alpenjägerben. ArchivNet, 2014/6. http://archivnet.hu/naplo/szabadok_voltunk_csak_ennen_nem_tudtunk_mit_kezdeni_a_szabadsagunkkal..html?page=2 [letöltés: 2015. április 8.]]. Miért nem vált lehetségessé az otthonaikból elüldözöttek számára a gyors és szervezett hazatérés? A súlyos mulasztás okaként technikai és politikai akadályok egyaránt felmerültek, még nagyobb baj volt az erre irányuló központi szándék hiánya. Akik a magyar állami szervek hivatalos intézkedéseire vártak, óriásit kellett csalódnuk .

A deportáltakat szállító szerelvényekről a szemtanúk szerint sokszor fél-halott emberek vergődtek le. Ahogy a hazahozatalban, úgy a talpra állításban sem a magyar kormányzati szervek jeleskedtek, a segítség megadása javarészt az *American Jewish Joint Distribution Committee (Joint)* finanszírozásában történt. A nemzetközi segélyszervezet menhelyeket állított fel, átmeneti szálláshelyeket, ételkiosztó helyeket működtetett és támogatott. A konkrét megvalósítási feladatok javarésze a Deportáltakat Gondozó Országos Bizottságára (DEGOB) várt. A Bethlen téren dr. Pásztor József főtitkár vezetésével kétszáz tisztviselő foglalkozott a visszatért budapesti és vidéki deportáltakkal. A rászorulókat segélyt és vasúti jegyet kaptak, a betegeket vagy saját ambulancián kezelték, vagy szanatóriumba, üdülőkhöz utalták.

A hozzátartozók naponta kijártak a deportáltakat szállító, kiszámíthatatlan időben érkező vonatok elé, rokonaik nevét kiabálva figyelték a leszálló utasokat, és várták szeretteik felbukkanását. A legelsőként az éjszakát is a vasútállomásokon töltötték. Mások a segélyhelyek, napilapok keresőszolgálatainál, az irodák falára kiplakátolt névsorok rengetegében keresgélve próbáltak szerencsét .

A várakozás alatti időszak legfontosabb jellemzője és szervező tényezője a hírhetség. Az itthon lévők csak a véletlenek folytán jutottak információmorzsákhoz, melyek eredete, hitelessége legtöbbször bizonytalan és zavaros volt, az ilyen-olyan értesüléseknek valóságtartalmat sokkal inkább az optimista reménykedés kölcsönözött. Szintén a Joint anyagi támogatásával a DEGOB, a Nemzetközi Vöröskereszt, a Nemzeti Segély, illetve a kormány részéről a Népgondozó Hivatal expedíciókat küldött a táborokba. Ezen kiutazások célja a túlélők és áldozatok számbavétele, állapotuk felmérése és hazajuttatásuk elősegítése, sürgetése volt. Az egymástól távol került rokonok számára mindennél többet jelentett, ha életjelet kaptak egymásról. Levelezésről kezdetben szó sem lehetett, hiszen a kritikus közlekedési viszonyok miatt nem működött a posta. Optimális esetben a hazajuttatott túlélő-listákon megtalált nevek hoztak némi megnyugvást, akik ebben a szerencsében nem részesültek, azok számára a reményt tovább táplálva mindenhol leszógezték, teljes és pontos lista nem létezik. Így a várakozás igen hosszúvá nyúlt.

Az országhatárokon kívülre kerültek vágyták és ugyanakkor rettegtek is a hazatérést. Már előre félték a rájuk szakadó tragédiáktól, a családtagokról kapott rossz hírektől. Mindenkinek a lelki alkata és érzékenysége szabta meg, hogyan reagált a hónapokig mélyen magában hordozott és egyik percről a másikra hirtelen valósággyá váló rémképekre .

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány eltörölte a zsidó és zsidónak minősült magyar állampolgárok hátrányos megkülönböztetésére, kirekesztésére vonatkozó korábbi törvényeket és rendeleteket (200/1945. ME sz.), de a hatósági intézkedések erőltetnek maradtak, nem tették lehetővé, hogy a hazatértek birtokba vegyék jogos tulajdonukat. Új életet kellett kezdeniük, új azonosulási, beilleszkedési stratégiát kellett teremteniük. Magyarország helyzete nem volt egyedi, a szovjet befolyás alá került országokban ez általánosan tapasztalható volt, a legdurvább, antiszemita megmozdulásokra Lengyelországban került sor .

A visszatérőket nem egyszer ellenséges, vagy legalábbis közömbös légkör fogadta, sokan abba a közönybe tértek vissza, ahonnan elvitték őket. Ehhez hozzájárult a megfosztottság, kifosztottság állapotából fakadó, állandó másra utaltság, a segélyekre szorulás kínzó érzése is. Többségük teljes joggal érezte úgy, hogy magára hagyták őket: „több hivatalos nyilatkozat ellenére inkább az elhallgatás nyert teret. A kiélezett politikai küzdelemben a társadalmi lelkiismeret visszaszorult, a bűnbánat, a kiengesztelés gyenge szándéka elenyészett. A politikai pártok ünnepélyes alkalmakkor hangosan elítélték a korábbi üldözöttséget. nagyobb részben pedig új honfoglalásról beszéltek ”

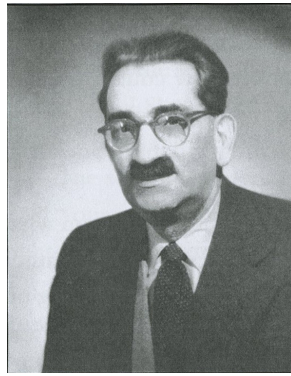
A túlélők beilleszkedése abból a szempontból sem volt egyszerű és azonnali, hogy előbb meg kellett küzdeniük a több hónapra rájuk kényszerített lágerélet utóhatásaival. Ezen átmeneti, levetkezhető állapot idővel átalakult egy állandósultabb létformává, közérzetté: „Ugyanakkor finomabb érzelmi életüket - és ez már közös az itthon maradtakkal - fagyos dermedtség ülte meg. Nem tudtak sem úgy örülni, sem úgy szomorkodni, mint annak előtte. A színeket, az ízeket, az illatokat felismerték, de az észrevetés hideg volt, élettelen, olyan, mintha az ember homályos üvegen át nézné a tájat, mintha az eleven testet durva szöveten át tapintaná. Éppen ilyen idegen, távoli módon, mintegy kódón átszűrve hatottak rájuk felbukkanó emlékeik is. Érdeklődési körük megszűkült, nem szöttek távolabbi nyúló terveket, a mában éltek a mában, és nem tudták felfogni, mi is történt velük [...] A megrázkódtatás utáni dermedtség jellemezte a zsidóság többségének lelki életét a felszabadulást követő hónapokban. Szorongó mellkasuk még nem tudta magába szívni a szabadság éles levegőjét és még a gyászra sem volt könnyük. E lelkiállapot egyeseknél kifejezett betegségé fokozódott, idegennek tünnek önmaguk előtt és idegennek tűnt számukra a világ. Mintha testük, érzelmeik, gondolkodásuk megváltozott volna, mintha elvesztették volna [popup title="személyiségüket." format="Default click" activate="click" close text="KULCSÁR ISTVÁN: A maradék zsidóság lelki keresztmetszete 1946-ban. Thalassa, 1994. 1–2. 334–335. http://imago.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szevegek/pdf/%2805%291994_1-2/334-336_Kulcsar.pdf [letöltés: 2015. április 8.]]”

A holokauszt tragédiái újratemelték önmagukat: minden egyes halálhír visszarántotta a túlélőket a normális életbe való beilleszkedés folyamatából a lágerállapotba, amelyet vagy maguk, vagy szeretteik szenvedései idéztek fel újra és újra.

Összességében az üresen maradt otthonok, az 1945 és 1947 között ismét lángra kapó zsidóellenes indulatok, pogromok, a sok helyütt tapasztalható érzéketlenség és a félelem miatt 1945 és 1948 között mintegy 70 000-en döntöttek a kivándorlás mellett, amelynek fő iránya az Amerikai Egyesült Államok vagy Palesztina (1948-tól Izrael) volt .

„Várlak Benneteket, mint olyanokat, kik jöhetnek!”

A fent vázolt kontextusba ágyazódik az itt közölt forrás, amelynek műfaja levél formátumban írott napló, a „Fogorvosi napló 1941” feliratú füzetbe írt oldalak soha fel nem adott levelek laza füzéréként kapcsolódnak össze. Szerzőjük, *Schönberger Samu*, ha akarta volna sem tudta volna feladni üzeneteit, mert azok címzettjei számára ismeretlen helyen tartózkodtak. A férfi a front mögött konszolidálódó Debrecenben vetette papírra gondolatait. Nem tudjuk hazaérkezésének pontos dátumát, annyi bizonyos, hogy 1944. május 23-án otthonából munkaszolgálatra vezényelték és a 106/302. munkaszolgálatos század kötelékében Zomborra került, őt tehát nem érintette a gettósítás és deportálás, ugyanakkor elszakadt családjától.

Schönberger Samu

A naplóként írt levelek címzettjei Samu felesége: Juliska, három gyermeke: Noémi, Erzsike, Gabika és olykor édesanyja: Nina. Erzsikét többször becenevén, Süsükének hívja édesapja. Legidősebb lányát, Noémit egyszer sem szólítja ezen a néven, ha más forrás nem állna rendelkezésünkre, akkor egy hivatalos értesítő szövegének idézéséig nem is jönnénk rá, hogy a sokat emlegetett Emili valójában Schönberger Noémi.

Ahogy *Gyáni Gábor* összefoglalja tanulmányában, az olyan személyes dokumentumok - vagy más néven én-források - megszólaltatásakor, mint e napló, mindig fel kell tennünk a következő kérdéseket: mennyire hihető, mire jó, vagy mire alkalmas a választott szöveg és miféle valóság, a valóság milyen minősége és síkja ismerhető meg belőle?

A naplók fő értéke nem a történeti múltra vonatkozó elsődleges adatok, hanem a subjektív történelem primer dokumentálásában rejlik. A politikai, gazdasági, társadalmi folyamatok makrotörténete nem ismerhető meg belőlük, a múlt személyes átélése, a megélt emberi tapasztalat annál inkább. Minden személyes dokumentum egyedi és egyéni, a hallgatás éppoly beszédes, mint a szókimondás, a megszólalás módja, beszámoló jellege és stílusa szintén értékelhető információt jelent. A naplók szerzői nem igazodnak külső referenciákhoz, nem másnak írnak, a - memoárral ellentétben - a strukturált énkép, az aktuális társadalmi konvencióknak való megfelelés hiánya erős fragmentáltságot eredményez.

A Schönberger-naplóban a várackozás és a vágyakozás narratívája szólal meg, minden gondolat e köré szerveződik. A belső lelki vívódások, a külvilágra való reflexiók és a múlt vetített képei mind ennek az elbeszélőmódnak rendelődnek alá. A korszak köztörténete nem jelenik meg, a személyes sors összekapcsolódása a köztörténeti eseményekkel csak kivételes esetekben villan fel, például egy népbírósági perre való utalás formájában. Samu mindennapjaiból - az utolsó, hétköznapi problémákról beszámoló bejegyzések kivételével - szintén csak néhány röpké epizód sejlik fel, így mikor dolgozik, ruhatárát javíttatja, bombakárosult házukat renoválja. Mivel semmi híre sincs szerettei felől, az új életre való készülődés percei közé rendre bekúszik Auschwitz kísértő szelleme, és folyton megkérdőjelezi, van-e értelme e cselekedeteknek. Ahogy maga is írja, csak azért tevékenykedik, végzi a hétköznapi rutinfeladatait, hogy ezzel elkábítsa magát, elterelje gondolatait féltelmeiről. A belső világra való reflexió a főszerep, a külső világból semmi sem érdekes, ami - közvetve vagy közvetlenül - nem a hazavárt személyekről szól. A szerző nem akar összefüggő történetet alkotni, emlékei, mindennapjai különálló mozaikokként szorulnak a sőhajok közé. Nem egy rekonstruált narratíva megteremtése a cél, Samu a lelki szenvedés levezetésképpen ír, a bejegyzések kohézióját a deportált családtagok sorsa teremti meg.

**A Schönberger-család, az 1934-ben készült felvételen.
Balról jobbra haladva Julianna, Noémi, Erzsiket és Samu látható**

A szerző nem hiába nevezi a „jajok és fájdalmak könyvének” művét, a sorokat olvasva valóságos szenvedéstörténetet bontakozik ki, a forrás közlése kapcsán joggal merült fel a szövegből a szinte semmilyen információs értékkel nem bíró, folytonos öniméltetésekbe fulladó, jóformán a hazavártak szolngatásában, hívogatásában, becézgetésében kimerülő parttalannak tűnő részek elhagyásának indokoltasága. Végül több okból is ennek elvetése mellett döntöttem. Egyrészt a szövegkorpusz megbontásával, megvágásával a szenvedéstörténetet csontkítottam volna meg, a gyötrődések pedig nem helyezhetőek patikaméregre, hogy aztán az érdektebb, kevésbé informatív részek a szemétkosárba landoljanak. Másrészt ezek az elnyújtott bekezdések szimbolikusak: utalnak az üldözöttek felszabadulás utáni élethelyzetére, magukra hagyatottságukra és arra a közönyösségre is, ami nem gyorsította meg sem a felvilágosítást, sem a távolra kerültek hazaszállítását, sem pedig az áldozatokért való gyász megkezdését. Az itt közölt átirat ezért teljes egészében megfelel a vonalas füzet kézzel írott tartalmának. Ami a család történetére vonatkozóan nem derül ki a forrásból, az megtudható Emili, azaz Noémi könyv alakban is publikált visszaemlékezéséből, illetve a róla forgatott dokumentumfilmből. E szerint a Schönberger-szülők 1921-ben Szegeden házasodtak össze, innen Esztergomba, majd 1940-ben Debrecenbe költöztek. A család polgári életmódot folytatott, melynek anyagi feltételeit Samu tanári állást vállalva teremtette meg. Noémi megemlíti, hogy sokat zongorázott, apja hegedűn kísérte, a zongorától való megfosztás a gettó-élet egyik fájdalmas pontjaként maradt meg emlékei között. Az édesanya olvasni és varni szeretett, a család tartotta a vallási szokásokat. Az 1944-es tragédia idején Juliskát 43, gyermekeit: Noémit 22, Erzsikét 13 évesen, Gabikát pedig 6 hónaposan kell magunk elé képzelnünk.

A IV. deportálási zónába eső Debrecenben 1944. április 28-án jelent meg a gettó felállítására vonatkozó rendelet, a határokat május 9-én jelölték ki, az érintetteknek május 15-ig kellett beköltözniük. A város nyugati részében a megyei gettó két, a Hatvan utca által elválasztott részre különült el. A terület átfogta a Csapó, Szécsényi, Zsák, Zsugó, Csók, Simonffy és József kir. herceg utcákat. Az ún. kis gettó a Hatvan utca páratlan oldalától északra, a nagy gettó a páros oldaltól délre terült el. A következő hetek a vidéki gettósítás forgatókönyve szerint zajlottak le: a beköltözők értékeit elkobozták, a hitközséget megszüntették, zsidótanácsot, gettórendőrséget állítottak fel. Később a kis gettó egyik utcáját kiürítették, lakóit a nagy gettóba költöztették, ami tovább növelte a zsúfoltságot, az élelmezés, orvosi ellátás egyre nagyobb gondot okozott. Schönbergerék Széchenyi utcában álló háza a kijelölt gettó területére esett, így nekik nem kellett költözniük, a zsúfoltság és

minden ezzel járó kényelmetlenség esetükben „házhoz jött.” Nyolc másik családdal kellett otthonukon osztozkodniuk. A ház egészen pontosan a gettó határcsúcsán állt, az utcáfront ablakai már a szabad világba néztek, egészen addig, amíg be nem deszkázták azokat.

A gettó kijelölése után néhány nappal kiadtak egy parancsot, amely szerint a 18 és 55 év közötti férfiaknak munkaszolgálatra kell jelentkezniük. Samu 48 éves volt ekkor, így másnap ő is elhagyta családját. Az utolsó együtt töltött órákat Noémi és édesapja is hasonlóképpen őrizte meg emlékezetében. Előbbi számára nem sokkal azután megnyílt a szökés lehetősége, ugyanis kapcsolatba került egy irathamisításba fogó, fiatal fiúkból álló csapattal, a lány azonban visszautasította ajánlatukat. Édesanyja trombózt kapott, ágyban feküdt ekkor, nagymamája idős és beteges asszonyként szorult támogatásra, húgát és öccsét pedig életkoruknál fogva kellett gyámoltatnia. Apja kényszerű távozása után Noémi úgy érezte, ráhárult a családfői szerep.

A gettó kapuit június 11-én zárták le teljesen, innentől kezdve senki sem léphetett ki azokon, június 20-án a házakat kiürítették, lakóit teherautókon és gyalogosan a városon kívülre eső, Serly-féle téglagyár területére szállították, illetve terelték. Hajdú vármegye teljes zsidó lakosságát ide gyűjtötték össze, az összlétszám elérte a 13 ezer főt. A téglagyárt órség vette körül, fekhely csak a pusztá földön akadt, a zsúfoltság, élelem-, víz-, és gyógyszerhiány itt még drasztikusabb méreteket öltött, a szenvedések hatványozódtak.

Debrecen speciális deportálási helyszín, - Szolnokkal és Szegeddel együtt - azon vidéki nagyvárosok közé tartozott, ahonnan elindult néhány olyan transzport is, amelynek végállomása nem Auschwitz-Birkenau. Június végén a téglagyárt kiürítették, a gettót négy szerelvénygel számolták fel, melyek közül az első június 25-én indult és négy nappal később érkezett meg Auschwitzba. A június 26-ai, 27-ai vonatok utasai, 6841 személy az ausztriai Strasshofba kerültek, innen július 1-jén munkára küldték őket ipari és mezőgazdasági üzemekbe, 75%-uk élte túl a deportálást, beleértve gyerekeket és időseket is. Az utolsó főleg betegekből álló szerelvényt június 28-án küldték Auschwitzba.

Nem lehet tudni, Schönbergerék pontosan miért nem kerültek fel a strasshofi transzportra. *Randolph L. Braham* szerint az utasok kiválogatása a cionisták és más jól ismert zsidó vezetők hatásköre volt. A listára nagy eséllyel kerültek fel a sokgyermekes családok, a munkaszolgálatosok családjai és az ún. prominens zsidók hozzátartozói. Schönbergerék az első két kategóriába biztosan beleestek, mégsem fértek bele az Ausztriába menő vonatok keretszámba.

A Schönberger-család az utolsó csoporttal július 1-jén érkezett meg Birkenaubá, ahol az ismert módon választották szét őket, az idős nagymamának, a gyerekeknek, valamint a kisbabáját kezében tartó asszonynak esélye sem volt a megmenekülésre. A huszonkét éves Noémit munkára válogatták, augusztus 17-én elhagyta Auschwitzot, Buchenwaldba, majd annak egyik altáborába, Allendorfba került, ahol hét hónapig lőszergyárban dolgozott. A front közeledtével a Bergen-Belsen felé indított menetből tizenkét társával együtt megszökött, egy erdőben húzták meg magukat, 1945 áprilisában amerikai katonák szabadították fel őket, októberben vonattal érkeztek Budapestre. Az édesapjával való találkozással pedig Noémi története időben átfedésbe is került édesapja leveleinek keletkezésével.

A(z) Adobe Flash Player érték már nem támogatott

A Hírek az elhurcoltakról című DEGOB-kiadványban megjelent lista, Schönberger Noémi nevével

Formailag e bejegyzések tartalmazzák a klasszikus levél-elemeket, így a mondanivalót keltezés, megszólítás nyitja és aláírás zárja. Stilisztikailag a szöveg hemzseg a jelző és határozószóktól, többszörösen halmozódnak az írásjelek is. A szóhasználat a túlélők szókészletének jellemző kifejezéseit tartalmazza, így a „megvagy-e még”, „vagy-e még” fordulatokat. A szeretett családtagok nevei sosem szerepelnek önállóan, az „édes”, „drága” jelző vagy a birtokviszony elválaszthatatlanul hozzátapadt a keresztnemekhez. Az aláírás is hasonlóképpen érzelmekkel telített: „Tiértetek kimondhatatlanul szenvedő s váró Apu”; „Titeket elképzelhetetlenül váró és szerető Apu”; „Megtört, megfosztott szerencsétlen Apu” stb. Az írásképp is tükrözi a zaklatott lelki állapotot, sokszor növekednek meg a betűk, a sor- és térközök, gyakoriak a szimpla és dupla aláhúzások, elválasztó vonalak. Az olvashatatlanná, kimaradó szövegrészek a könnyekkel áztatott lapokon kenődtek el.

A napló összesen 47 bejegyzést tartalmaz. A keltezés jellemző módon órára pontos, ami jelen esetben szintén a türelmetlen várakozást fejezi ki. Az első sorokat Samu május 3-án rögzítette, 24-én másolta be a könyvbe, ezután rendszertelen gyakorisággal, eseményektől és hangulatától függően naponta vagy csak hetente következtek a „levelek.” A családnak címezve augusztus 10-ig 32 darab levél született meg, Samu ekkor bizonyosodott meg sorsukról, innentől csak Emilinek, azaz Noémi lányának címezte sorait további három levél erejéig. A következő törést a narratívában találkozásuk hozta el, ezután a levél-napló klasszikus naplónév alakul, ami időben november 25-től december 30-ig tart. Ezt még öt bejegyzés követi, ebből kettő 1946 márciusában keletkezett; az 1948-as bejegyzés igazából két ajánlás rokonainak, akiknek Samu olvasásra elküldte a füzetet; az utolsó két gondolatsor pedig Noémi és férje 1956. októberi emigrálásáról referál.

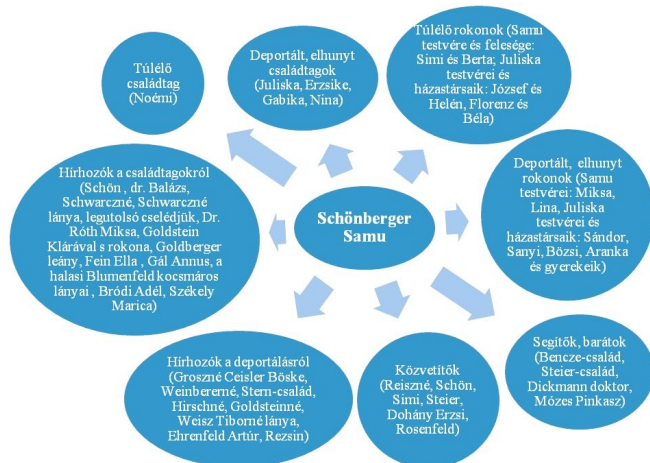
Mennyire mondható tipikusnak a naplórás körüli élethelyzet? A „munkaszolgálatba mentés” jelensége a vidéki gettósítás idejében elterjedt módszer volt. Sok aktívkorú férfi került el a Honvédelmi Minisztérium behívóinak köszönhetően a deportálást, sőt, az embermentési motivációjú sorozások nem egy esetben ki is tolták a megszabott életkori határokat. Nem nehéz elképzelni ennek az élethelyzetnek a pszichikai nehézségeit: a túlélők lelkiismeret-furdalása, a potenciális veszteségekkel való szembenézés a férfiak esetében - apaként, férjként - többszörösen terhelt állapotot jelentett. A vidékre hazatért munkaszolgálatosok java családtagjait nem találta életben, a trauma következtében depressziós, szuicidális utóhatással küszködtek. A lét értelmét a naplóró Samu számára csak hozzátartozói hazatérése jelentette: „Barátaim folyton figyelmeztetnek, hogy igen rossz bőrben vagyok, vigyázzak magamra, mert mire enyéim megjönnek, elfogyok, nem fognak belőlem semmit sem találni. Minden ágyban töltött este, minden lenyelt falat gyötördést okozott számára, úgy érezte, a tétlenség megőrjíti. Ezt a mentális állapotot igyekezett apróságokkal oldani. Így alakultak ki az emlékezésnek, várakozásnak a szertartásszerű rituáléi, amelyek strukturálták a napokat, gondolatokat. Az imádkozás rendje és módja a legapróbb részletekig megtervezett volt, az írás ideje - főleg kezdetben, június-júliusban figyelhető meg, hogy - többnyire az esti órákra esett, ez vált a nap záró ritusává.

E mély lelki folyamatok Samu hitét sem kímélték, Istenhez való viszonyulása átalakuláson ment át: „Nincs igazság, nincs összefüggés, nincs gondviselés, nincs gondviselő, nincs Isten abban az értelemben, ahogyan erre neveltek, aki az egyes személyekről gondoskodik s megtartja a jót, elpusztítja a rosszat, a gonoszt.” A szerző mentális állapota a várakozás idejével és a rossz hírek terjedésével egyenes arányban romlott, türelme fogyott, kétségbeesése nőtt, úgy érezte, idegei cserbenhagyták.

A feszültség folyamatosan tapintható, legfőképpen akkor, mikor a meghitt családi emlékek villannak fel: „Gabikát ilyenkor fürdetés után látom, amint hason fekszik. Kis fejcskáját már felemeli - édes kisfiam! Ó jaj! Él-e még? Fogom-e még látni? Auschwitz! Borzalom!” Születés és halál többször összekapcsolódik: Erzsikét születésekor újjá kellett éleszteni, az auschwitzi galaxisban, a legkisebb gyerek, a hat hónapos Gaborka megszületése okozta anyja halálát. Ha a 43 éves - egyébként trombózisban szenvedő - nőt munkára alkalmasnak is találták volna, 13 éves gyermeke 16 évesnek hazudta volna magát, mint oly sokan, és ezt el is hitték volna neki... Csecsemővel a karjukon azonban az édesanyák sorsa megpecsételődött.

A szövegnek három idősíkjára van: a jelen, azaz a bejegyzések keletkezési ideje, a múlt, azaz a közös emlékek, a boldog együttlét felidézése és az elszakadás szomorú periódusa, valamint a hol bizakodással, hol reménytelenséggel telített jövő. Ezáltal az elbeszélő idő és esemény viszonya az elbeszélés idejéhez és cselekményéhez folyamatosan váltakozik. Határpontokat a családi- és vallási ünnepek, születésnapok, valamint az elszakadás dátumainak évfordulóit jelentenek.

A napló-levelezés szereplőinek első csoportját maguk a levelek címzettjei, a deportált családtagok alkotják, a fent említett négy személyen kívül alkalomadtán Samu és Juliska testvérei, távolabbi rokonai is megjelennek. A következő csoportot Samu közvetlen környezetében élő ismerősök, barátok alkotják, akikhez további személyek csatlakoznak. Utóbbiak sokszor nem álltak személyes kapcsolatban a szerzővel és családjával, szerepet az események során - gettóban, vagonban, táborban - melléjük sodródva, vagy hasonló deportálási útvonalat bejárva kaptak. Mint említettem a szerző mindent a várakozás-vágyakozás narratívájába rendez, így e szereplőket, Samu kapcsolati hálójának személyeit is megfellelgethetjük a beszédmód ezen keretében:

A hírek szóbeszéd, levelezés és újságközlemények útján terjedtek, egy részük közvetlenül a családhoz kapcsolódott, a velük találkozott, együtt utazott, róluk halott személyek számoltak be, másik részükben a gettót, Auschwitzot, Strasshofot megjártak referáltak tapasztalataikról. Samut felkavarták a hazatérők és az általuk elmondottak. Szóbeli értesüléseken felül Emilről két lapszám hozott hírt a DEGOB-kiadványában, majd pedig közvetlenül tőle érkezett egy levél a németországi Niedergrenzbachból, melyet június 21-én adott fel, és július 24-én kapott édesapja kezébe.

A két kulcsfogalom és kulcshely Auschwitz és Strasshof: a biztosra vehető pusztulás és a potenciális túlélés szimbólumai. A birkenai rámpát elkerülő debreceni vonatok tették speciálissá a körülményeket és táplálták a reménykedést is, az egyetlen esély a család számára csak a strasshofi úti cél és az ausztriai, szelekció nélküli családi táborok lettek volna. Ezt Samu is jól tudta, hiszen akkorra számára is egyértelművé vált, mi történt Auschwitzban a munkaképtelenek ítéletével.

A hírforrások közül jó néhány befagyott, a felkeresettek a „nem emlékszem” formulával hátrítottak, egyes esetben hetek múlva foszlottak szerteszét a remények, másszor azonnal bebizonyosodott a tévedés. Sok volt a közvetett, több személyen átfutó üzenet, a tények helyett a spekulációk, találgatások, a lehetséges forgatókönyv-változatok burjánzottak, melyekből a következő esetek olvashatók ki:

Kirajzolódnak a deportálással kapcsolatban szárnnyra kapott hírek forrásai és közvetői. Ezeket érdemes leegyszerűsítve lajstromba venni, mert megmutatják az itthonról gondolt eshetőségek és esélylatolgatások változását, a pozitív-negatív információk hullámszerűségét:

Dátum	Hírhozó 1.:	Hírhozó 2.:	Hírforrás:	Hír:	Eredmény:
május 4.	Schönberger Simon	Reiszné	Schön	„március végén Ausztriában a legjobb híreket hallotta – közvetve bár – Juliskáékról”	-
május 5.	Steierék	Dohány Erzsi	„egy jánosalmi lány” = Blumenfeld-lányok	„múlt év júliusában látta Strasshofban Schönbergerné, a »mosolygós Emit« és Schönbergné karján a kislányt”	augusztus 16.: „nem mondták Steiernek, hogy Strasshofban látták Juliskát a gyerekekkel, hanem csak mint közös ismerősről beszéltek róluk”
június 11.	Schön	-	dr. Balázs	„látott Titeket július elején Strasshofban”	június 11.: „nem emlékszik Rátok”
június 11.	Reisz	Eisen Tamás	Schwarczné, szomszédja és lánya	„nem 2, hanem 3 gyerek, együtt voltak Ausztriában”	június 16.: „egy újvidéki Schönberger

					orvossal volt együtt"
június 19.	-	-	Dr. Róth Miksa	„Azt mondta, beszélt Emikével, de nem emlékszik, hogy a téglagyárban-e vagy a vagonírozás előtt.”	-
június 20.	-	-	Goldstein Klára és rokona	„Auschwitzban látta Emilit”	-
június 25.	-	-	Goldberger-lány	„Emi útban van Pest felé, tegnap délután láttam Pesten kifüggesztve, hogy Sch. Noémi Debrecen L-ből útban van.”	-
június 25.	Schön	-	Pécsi Margit dr.	„találkozott veled Auschwitzban s csomagot adott!”	-
június 26	-	-	Hirschné	„állítólag Strasshofban volt, ők is a 3. transzporttal mentek el, ők is a padláson voltak”	-
július 8.	-	-	„Deportáltak Értesítője” (Hírek az elhurcoltakról 1945. július 5-i, 1. száma)	„Schönberger Noémi 1922 Debrecen Hombergben Kassel mellett!”	-
július 8.	Simi	Reiszék	Fein Ella	„kapott vagy látott egy lev. lapot Ausztriában, melyet Juliska is aláírt és üdvözlötlet küld”	július 22.: „Nem emlékszik arra, hogy kivel látta vagy hallott a levélről! Lehet, hogy valaki beszélte, hogy Juliska azt írta, de még itthonról valakinek.”
július 16.	-	-	Gál Annus	„ki veled együtt volt Auschwitzban. Egymással szemben feküdtetek [...] Te egyedül voltál, se Erzsike, Se Anya nem volt veled, s azt is megtudtam, hogy 1944. júl. 1-én érkeztek Auschwitzba mindannyian”	-
július 22	-	-	Hírek az elhurcoltakról, 1945. július 17-ei, 2. lapszáma	„Emiliről ismét van hír benne, már nem a régi Hombergban, Kassel mellett, hanem Ziegenhain, Kasseltől DNy-ra”	-
július 24.			Schönberger Noémi	„Emili VI. 21-én Kassel mellől, Niedergrenzebachból írt levelét kaptam meg ma [...] »már egy éve kihoztak az országból édesanyámmal s testvéreimmal együtt.«...»Anyámtól s testvéreimtől is elválasztottak«”	
augusztus 10.	-	-	Bródi Adél	„ki Veled volt Auschwitzban és együtt mentetek el onnan a muníciógyárba [...] Anyu, Erzsí, Gabika s Nagyika is Auschwitzba került Veled együtt.”	
augusztus 16.	-	-	egy ismerős	„Gratulálok! Most már a fiad is megvan! [...] Újságot vett elő s mutatja,	augusztus 16.: „Éppen szemben voltunk a

				Schönberger Gy. 1928., Debrecen."	Pásti utcán Schönberger nevű cipész üzletével. Bementem, az ő fiuk Sch. György, 1928!"
augusztus 16.	Rosenfeld	-	Székely Marica	„az ő családja – az enyém is – egy vagonban voltak s együtt érkeztek Auschwitzba [...] Emi még szebb, még virulóbb, mint volt, az úton hazafelé találkozott vele.”	-

Noémi számára - ahogyan sokak számára is -, a holokauszt legnehezebb része az éhezés és a szenvedések táborbeli napjai ellenére is a hazatérés volt. Amikor eljött annak az ideje, hogy el kellett mondania, mi történt a családjával. A napló nem tartalmazza, de Noémi visszaemlékezéséből kiderül, hogy Budapestre érkezve a lány felkereste ott élő nagybátyját és nagynénjét, tőlük tudta meg, hogy édesapja életben van, innen üzent haza neki. Apja mindent tudni akart, mindenre kíváncsi volt a legapróbb részletekig, Noéminek pedig szüksége volt rá, hogy mindent elmondhasson, bármennyire nehéz is volt számára. Ez az a lélektani fordulópont, ami a napló szövegén is kitapintható. Az 1945. novemberi bejegyzések hangvétele teljesen más, mint a korábbiaké, a rezignáltság és a közöny uralkodik el. Samu folyamatosan azt várja, meg tudja mindent lányától, mikor ez bekövetkezett, nem írta le a beszélgetést, csak annak lényegére, a veszteségre utalt. A napló műfaj töredezettsége ezen a pontos érvényesül erőteljesen, az olvasóban nagy hiányérzet keletkezik a történet e részének kihagyása miatt.

Noémi barátja, Bán (eredetileg Beier) Ernő szerencsésen túlélte a háborút, 1945 októberében házasodtak össze. Két gyermekük született, akikkel együtt 1956 októberében elhagyták Magyarországot, Amerikában folytatták életüket, Noémi tanárnő lett. Samu újraházasodott, Budapesten élt. Legkisebb gyermekének, fiának - akiről még csak egy fénykép sem készült - emléket állítva, vezetéknevét Gáborra változtatta. Az 1982-ben elhunyt Gábor Samu budapesti sírhelyén Juliska, Erzsike és Gabika neve is szerepel.

A napló eredeti példányát Bán Noémi őrzi, a Holokauszt Emlékközpontban hiteles fénymásolatban található meg. A forrásszöveget a mai helyesírás szabályainak megfelelően, a rövidítések szükséges feloldását, az elmosódott, olvashatatlan szövegrészeket szögletes zárójelbe foglalva közöljük. Az aláhúzott szövegrészeket dőlt betűvel, a kétszer aláhúzottat fettel is megerősítve adjuk közre. A héber nyelvű imarészleteket ugyanígy jelöljük, ezek magyar fordítása rendre közvetlenül e jelölések előtt vagy után olvasható.

Források

Schönberger Samu: Meghitt beszélgetések családommal. Az auschwitzi kényszerképzetek gázzógévével túltelített fejkazánom biztosítószelpeül.

Édes Juliskám! Drága Emikém! Drága Erzsikém! Drága Gabikám! Kedves Nagyika!

A mai újságban olvasom, hogy Hitler meghalt, hogy a ti téglagyári főkínzótok, Szilády csendőrezredes az akasztófán végezte! És semmi elégtétel-félét nem érzek. Nem áhítozom senki halálára, csak a Ti életeteket vágyom kimondhatatlanul, leírhatatlan, szívszorító, lélekmorzsoló vággyal! Barátaim folyton figyelmeztetnek, hogy igen rossz bőrben vagyok, vigyázzak magamra, mert mire enyéim megjönnek, elfogyok, nem fognak belőlem semmit sem találni. De hát hogyan vigyázzak?! Hogyan lehetne a folyóvíznek megparancsolni, hogy visszafele vegye az útját? Ugye, nem lehet! Nem lehet *nem Rátok gondolni*. Nem lehet nem értetek gyötörödni! Hiszen nem tudhatom, nem tudom: éltek-e? Kik maradtak meg? S ha éltek, milyen veszélyben forogtok, milyen veszély előtt álltok a nap minden órájának minden percében. Április 30-án influenzában megbetegedtem, s ma V. 3-án már egész nap lázmentes vagyok. Bencze sógornője V. 1-jén utazott el, s aznap jött meg Bencze felesége és kislánya. Mindketten úgy ápoltak, etettek, segítettek, mintha testvérek lennének, s mégis kivert kutyának éreztem magam. Pedig külön kis szobám van. S Ti Drágáim, Édeseim! Hol hajjátok le a fáradt fejetekeket, ha akár az úton hazafelé, akár ott valahol, az ismeretlen helyen megbetegszik valaki közületek? Dickmann doktor és felesége voltak nálam többször, s igen kedvesek voltak! Hát titeket ki kezel? Ki biztat, ki nyugtat meg? Hogyan fogtok hazavergődni? Ha egyáltalán lehetséges ez, ha éltek? Ez a kínzó, maró, epesztő, sorvasztó „Ha!!!” Ez a gondolatkettősség, ez a lélekszakasztó gyötrellem, ez az agybomlasztó „Ha!!!” Ez az, ami elviselhetetlen! Amióta megtudtam, hogy azokat, akik a téglagyári pokol padlásán voltak, minden kétséget kizárólag Auschwitzba vitték, azóta jobban kínlódom, mint ha előre tudnám halálom pontos dátumát, óráját. A majdnem 6 éves háborúnak napokon belül hivatalosan is vége! Nyugodtabb légkör, jobb feltételek adódnak a hazajövetelre s lassan-lassan meg fognak érkezni azok, kik megérkezhetnek, akik még élnek. Én várok! Várok még sokáig! Ha hírt hallok felőletek, türelmesen fogok várni. Ha nem, megkísérlek minden lehetőt, hírt, nyomot felkutatni. Ha őszig semmit sem tudok meg felőletek, akkor elindulok a leghalványabb nyom után. Már most mennék! Mennék?! Rohannék utánatok, felétek, elétek, de félek, hátha elkerüljük egymást. Őszre már ettől nem kell tartanom. Őszre már úgy megyek utánatok, hogy ide vissza se jövök soha. Amint lehet, addig is írok Tel Avivba, New Yorkba s a svájci vöröskeresztnek. Az első 2 helyre már írtam Bukarestből még a télen. Úgy emlékszem, ezt a 3 helyet beszéltek meg bevonulásom előtti este. [Éppen ma egy éve! Május 25-e volt akkor, ma május 24., de akkor csütörtök volt. Most egy éve - Istenem! Uram! Teremtőm!] Egy egész éve már! - csomagoltuk be a hátizsákot. Pont 11 este! - Nem bírok aludni, nem bírok olvasni, az egy év előtti este van előttem! Eddig ezeket a leveleket lapokra írtam. Most az egyéves évforduló estéjén igen alkalmas foglalkozást találtam, beírom az eddigieket ebbe a könyvbe. Ma egy éve. Folyton Téged néztelek a hátizsákon át, milyen szomorú voltál édes, drága, egyetlen Mamikám. Nem bírtalak vigasztalni, mert éreztem, hogy igen nagy baj van! Éreztem, tudtam, hogy Te is tudod, Te is ugyanazokat érzed, s gondolod, mint én! Miért is mentem akkor el! Együtt lehetnénk akár *odaát* is, de együtt. Sivár, homokpusztai kietlenség, ordító fájdalom azóta az életem! Mit ér ez? Csak a reménykedés, a bizalom, az epedő óhajok és sóhajok tenyérnyi pici oázisai tartják bennem a lelket! Egy éve!!! Mi mindenen mentetek azóta át! Éltek-e? Mikor fogok végre erre a sístergőnen égető sebre igenlő balzsamválaszt kapni?! De lesz-e???

Mereskovszki Leonardo da Vinci c. regényében olvastam tegnap ezt a sort: „Minél több érzés, annál több kínlódás!” Minő mártíromság!!! Mintha egyenesen ránk vonatkozna! Midőn pészach második estéjén elkezdtek számolni az ómert, úgy fohászokdtam: Uram, Istenem! Mire vége lesz az ómer-számlálásnak, oh, add, legyen vége a mi kínjainknak, fájdalmunknak. Legyenek addig! [hiányzó szövegrész] az én Drágáim!” Vajon meghallgatásra talált-e imám? Vajon találhat-e még meghallgatásra, találhat-e meghallgatást az én imám? Vajon éltek-e? Vajon ki az az én legkedvesebbjeim közül, akiket még látni fogok? Oh, milyen borzasztó, hogy ilyesmit kell leírnom. [Elmúlt a szefirot, de ti nem jöttetek még. Vajon nem talált, nem találhatott meghallgatásra imám? Hogyan lehet ezt kibírni!]

Vége a háborúnak. Most lehetne élni. Vége a zsidóüldözésnek! Most érdemes lenne élni. Élni, élni, de csak Veletek! Értetek! Miattatok! Nélkületek nem!!! Nincs értelme! Nagyon vágyódom utánatok! Ha ti már *túl vagytok mindenen*, akkor ott jobb nektek, s ott akarok lenni, ahol Ti.

Debrecen, 1945. V. 3. /azaz V. 24. csütörtök este-éjjel, ¼ 12 körül/

Apu

Édes Drágáim! [héber nyelvű szöveg]

- Este sírva fekszik s reggelre újjong -!

Alig 12 órája, hogy leírtam a túloldaliakat, s ma reggel kaptam Simitől a lapot, melyben Reiszné örömteli referátumáról értesít: halasi Schön március végén Ausztriában a legjobb híreket hallotta - közvetve bár - Juliskáékórl!

Hála Neked Jó Istenem! Hát mégsem Auschwitz! Hála! Hála!

A pokol feneketlen mélyének kétségeiből ragadt ki ez a jó hír! Hála! Hála! Most már türelmesen várok! Várlak Benneteket, mint olyanokat, kik jöhettek! Pészachi fohászom meghallgatásra talált, s talán - bízom, remélek - teljesülhet is! Hála, ismét csak hála jó Istenem! Élni, élni! Veletek, értetek! **Együtt!!!**

Debrecen, 1945. V. 4. reggel 9 óra

V. 5-én este! Megjöttek Steierék. [olvashatatlan] meséli, hogy Strasshofban 2 héttel ezelőtt beszélt egy jánoshalmi lánnyal, ki elmondta, hogy múlt év július elején Strasshofban beszélt Schönbergnével, a karján kisbaba volt. Emit, Erzsikét is ismeri. Tehát most már biztos, hogy nem Auschwitz!!! Tehát várhatlak Benneteket édes aranyos Drágáim! Most már valóban türelmesen várok. Gyertek! Gyertek!

Apu

1945. V. 12. este 10 ó[ra]

Kedveseim! Drágáim!

Mindennap jönnek! Még nem voltam állomáson. Pestről várok értesítést. Még nem tartom lehetségesnek a közeli vizontlátást, még tudok uralkodni magamon, de meddig, nem tudhatom. Mindennap jönnek! Rettenetesen kínlódom. Annak dacára, hogy Reiszné értesítése megnyugtató, hogy Steiner híre valószínűsítette, hogy Ausztriában vagytok, mégis sokszor elkap a kétkedés, a félelem, a rettegés!!!

Sokszor meg azon veszem észre magam - különösen, mikor „szibériai módra ” sokáig néztelek Benneteket - hogy oly közelinek érezlek Benneteket, csak ki kellene nyújtani a kezem értetek. Lefekvés előtt minden este sokáig elnézlek Benneteket s mikor sötétben hánykolódom, akkor érzem igen közelinek a találkozást! Jaj, de borzasztó ez az érzés, hiszen tudván tudom, hogy nem így van...

Sokszor meg arra gondolok, hogy Ti édes Drágáim, azon töprengtek, mi van Apuval. Él-e? Hol van? S közben türelmetlenül várjátok az indulási lehetőséget vagy talán már útban is vagytok! Oh, ha tudnám, ha tudhatnám, hogy *így van!!!* Hátha! Még remélem, még imádkozom, még sokat, nagyon sírok. Meddig még? [héber nyelvű szöveg]

Apu

V. 19. Sovüajsz kimenetele este, 10 ó[ra]

Édeseim! Drágáim!

Elmúlt az ünnep. Sokat kínlódtam, szenvedtem az „ünnep” alatt. Keveset imádkoztam, templomban nem voltam. Nem bírok menni! Egyszer péntek este - még télen - a templomból jövet azt hittem, megőrülök. S mikor „haza” érkeztem, haza, a nagy semmibe, úgy éreztem, ezt nem lehet kibírni! Azóta nem megyek a templomba. De itthon annál többet imádkozom.

Most Sovüajszkor a hallélból csak ennyit: [héber nyelvű szöveg] Oh, Istenem segíts!

Minden gondolatom, minden percem a Tietek! Hol vagytok? Vagytok-e? Jöttök-e? Rémes ez az állapot! Minden energiám elhagyott! Mindig csak rátok gondolok, mindig Veletek vagyok. A pattanásig feszült bennem minden. Legyen már vége! Gyertek! Isten segítsen Benneteket.

Apu

Édeseim! Juliskám! Emikém! Súsükém! Gabikám! Nagykám!

Ma egy éve kaptam meg a behívót!

Ha éltek, biztosan beszéltek ma erről. Így ma ez a gondolat még közelebb hozott bennünket! Ha! Ha!! - rémes! Aztán jött az elbúcsúzás hajnala!!! Ott kint az udvaron! Te édes anyukám Emilivel kikísértél az utcára... s mikor Ti ketten bementetek...

Istenem! Már egy **éve** lesz pénteken! Egy éve, hogy utoljára csókoltalak meg Benneteket! Vajon megcsókolhatlak-e valaha még titeket? Ha igen, ki fogom pótolni ezt az évet. Soha nem fogok otthonról elmenni, hazaérkezni, hogy ne csókolnálak meg Benneteket! Nem bírok magammal. Iszonyatosan kínlódom. Mi ez ahhoz, mikor Szibériában vágyódtam utánad édes Juliskám! Semmiség volt az, ehhez képest! Hiszen most jobban szeretlek, jobban imádlak, mint **akkor!** Akkor még fiatal voltam, most sem érzem magam öregnek, ott öregbedett a szerelmem, a szeretetem irántatok édes Juliskám! Akkor is úgy éreztem, vagy Te, vagy senki más! S most ezt 23 évi boldog, szeretetteljes együttélés után százszorososan, ezerszeresen érzem! S most! A mi drága gyermekeinken keresztül lélekben - sajnos csak lélekben - szétszakíthatatlanul egyek vagyunk. Istenem! Vajon mi van a mi édes Emilikénnel? Veled van? Vagy hol kínlódik, hol fetreng? Hol van? Él-e? S ha él valahol Tőled távol, ember-e még?! Rettenetesen fáj, kimondhatatlanul éget, borzasztóan gyötör ez a gondolat!!!

Hogyan bírhattad elviselni, mikor elvették Tőled? S mit csinált az édes Súsüke-Erzsike, mikor elrabolták Emilít? Hát ő veled van-e? Édes Emilikém! Édes Erzsikém! Biztosan érzitek, hogy kínlódom miattatok. Meg kell örülni ezekbe a gondolatokba, tépelődésekbe! Édes anyukám! Te érzed, Te tudod, hogy kínlódom miattatok!!! Hogyan reszket a bensőm! Hogyan szorul el a szívem! Erzsikém!!! Édes kis Súsükém! Hányszor idézem magam elé huncut kis pofikádat, mikor egy-egy jót mondtál, csak úgy mellesleg, csak úgy az orrod előtt! Édes Erzsikém! Édes Emilikém! Drága lánykáim! Agybomlasztóan vágyódom utánatok!! S a mi kis fiúcskánk? Akit jövőrechechachával áldottam meg 1944. V. 26-án hajnalban két kezem a puha, kis fejecskéjére téve. Istenem!

Istenem! Oh Teremtő Istenem! Él-e még ez a kis gyönyörűség?!

Hát, ki lehet ezt bírni?! A kínszenvedés olyan skáláin mentünk, megyünk keresztül, hogy képesek vagyunk azt szuggerálni magamba: ki kell bírni, mert remélni kell, várni kell még! Pokol s kín, kín s pokol, de bírni kell, várni kell! S várok hol türelmesen, várok hol türelmetlenül. S várok epedve, várok kínlódva, várok remélve, várok imádkozva!

Apu

V. 28. este 10 óra

Drágáim! Édeseim!

Elmúlt egy éve, hogy láttuk egymást. Elmúlt egy éve, hogy hallottuk egymás hangját. Jönnek a deportáltak, jönnek sokan, csak Ti nem! Jönnek munkatábori ismerőseim, barátaim családjai, csak felöletek nincs hírem, nincs újabb hírem! Nem bírom a tétlenséget, a Ti érkezésetek elősegítése érdekében való tétlenséget. Még a télen propozáltam, hogy Wien elestének esetére szervezzünk komissziót! Tárgyaltunk is a zsidó szövetségben, sőt a Nemzeti Segély akcióval is, de nem mentünk semmire. Elhatároztam, hogy holnap Pestre utazom, akár a vonat tetején - még így megy az utazás - s ott fogok érdeklődni, hirt szerezni felöletek.

Simiékét se láttam még, nagyon vágyódom valaki után, aki megért, ahol 100%-ig velem éreznek. Megyek Pestre. Bár Siminek azt írtam egyszer, hogy csak örülni megyek fel hozzájuk. Veletek, vagy pedig elbúcsúzni - örökre. De most mennem kell! Hajt valami! Hajt a hátha! Hajt a vajon, kerget a „ha”!

Az állami státusba való átvételi ügyet is megkísérlem elintézni az államtitkárral - bár amint hallok Pesten csorbult a hatásköre.

Szóval megyek! Éppen most fűtült a vonat oly [olvashatatlan]. Ezt csak Te tudod édes Juliskám, mit akarok ezzel kifejezni, mit értek, érzek ez alatt. Vajon fogod-e ezeket a sorokat olvasni?!

Hiába, nem lehet Nélküled, Nélkületek élni, csak folytonos kín és szenvedés lenne!

Istenem, Uram! Vezérelj haza őket! Édeseim! Kedveseim! Hány gyerek - nagy s kicsi - jött már haza, hány asszony van már itthon! Nem lehet, hogy ti azok között legyetek, kik már nem jöhetnek. S miért hogy - ha éltek - miért, hogy Nektek többet kell szenvedni, mint a többieknek?

Édes Mamikám! Édes drága Gyermekeim! Gyertek! Mint alvajáró úgy bolyongok egyedül, nélkületek! S Ti? Éppen úgy vágyódtok, mint én, ha még vágyódhattok!

Rosszullét környékez, mikor e sorokat írom, úgy fáj, úgy mar, úgy sorvaszt, éltek-e még?!?!? Gyertek!”

Apu

VI. 8-án du. 8 óra

Édeseim! V. 29-én vonaton ültem. Már 3 órakor du. az állomáson voltam. ½ 1-kor indultunk - Lenke Ivánnal találkoztam, du. 3-kor Pesten voltam. Tegnap este ½ 11[-kor] értem Debrecenbe

Nem haza! Ahol Ti vagytok, ott van a „haza.” Szerdán du. 3-kor ültem a vonatra. Rémes volt az út oda, erről talán máskor mintha elmesélném az utamat, majd leírom. Simit alig ismertem meg. Megöregedett, rettenetes színben van. Szegény Simi! Éppen úgy szenved, mint azelőtt, mintha semmi sem történt volna velük. Szerencsétlenek!!!

Közeleg a sablesz, nem írok most többet, még azt, hogy júl. 1-jén állami státusba kerülök, s maradok a tanfelügyelőségem!

Szervuszatok Édeseim.

Apu

Közel a sablesz! Fokozottabb kín! Fokozottabb fájdalom! Mikor lesz már sok üröm helyett öröm?!

Debrecen, 1945. VI. 11. este ½ 11 óra

Édes Drágám!

A Schön-halasi-féle remény majdnem 100%-ig szétfoszlott. Reiszné referátuma alapján írta Simi, hogy március végén a legjobb híreket hallotta - közvetve bár - Juliskáékról. E hír vétele után írtam Schönnnek, ki arról értesített, hogy dr. Balázs látott Titeket július elején Strasshofban. Nagy csalódás volt már ez is - tehát nem márciusban, hanem múlt év júliusban. De azért örültem ennek, mivel egyezik a Steier-féle hírral. A múlt héten megjött dr. Balázs. Sajnos ő nem emlékszik Rátok, azaz nem emlékszik, hogy látott Benneteket, de hozzátette: ha Schön ezt írta, úgy ő ezt mondta neki, s akkor látott titeket, de ő most már nem emlékszik rá!!! Óriási kiábrándulás, borzalmas csalódás, ordító fájdalom. A remény nagy százalékának elvesztését jelenti. Bele kell örülni! Kimondhatatlan üresség vesz körül! Mit tegyék? Úgy vágyom utánatok! Reisztól kaptam egy másik nyomot: Eisen Tamás IV. pol. - írta, debreceni nagyanyja Ausztriából érkezett haza. Felkereste őt Pesten, nem találta otthon, s a szomszédasszonynak adott át egy kérdő levelet, melyben Schönberger debreceni igazgató felesége és „2 gyermeke” után érdeklődik. Mire a válaszáért ment, a nagymama elutazott D[ebrecen]be, de a szomszédasszony megkapta a felvilágosítást, „nem 2, hanem 3 gyerek, együtt voltak Ausztriában.” Magam is elmentem ehhez a szomszédasszonyhoz, nekem ugyanezt mondta. Sok utánajárás után megtaláltam a nagymamát D-ben, sajnos ő nem tud semmiről! Lehet, hogy a lánya adta a fenti felvilágosítást, de ő jelenleg nincs D-ben. Holnapután várja haza, felkeresem, de előre tudom, hogy eredménytelen lesz. Rettenetes ez az állapot. Nem lehet megnyugodni s türelmesen várni! Csak félni, rettegni, féltetni! Eddig még sikerült egy érzést elnyomni, ez pedig az, hogy nem vártam a naptól, melyre ébredtem valami fordulatot, csodát. Szinte érdektelenül jöttem haza. Mióta azonban Pestről visszajöttem, türelmetlenül várok. Ha este haza jövök, titeket remélek otthon találni. Így voltam Pesten is már. Valami csodás fordulatnak várása tölt el, így aztán mindennap újabb s újabb csalódás, fájdalom, kín ér, melyet a lehangoltság, a búskomorság követ. Így fekszem le, de remélve, hogy holnap talán holnap jön sürgöny Pestről vagy érkeztek meg!!!

Pedig éppen fordítva kellene venni a tényekből kifolyólag a jövődőt!

Ez a folytonos várás, csalódás, kiábrándulás felőröl, nyomaszt! - !

Drága Kedveseim! Groszné Ceisler Böske 15 hónapos aranyos kislívával érkezett haza a múlt héten. Milyen édes a kicsike! Vajon mi van a mi kis Gabikánkkal?! Vajon vehetem-e őt én is, mint Grosz, az apja boldogan ölembé, simogathatom, csókolhatom-e? S Téged édes kis Erzsikém ölelhetek-e még magamhoz? S Te, nagy Emilikém, aranyos lányom, elnézhetem-e még édes pirospozsgás, mosolygós arcodat? Hát Te, aranyos Juliskám, édes Feleségem, drága mindenem! Látjuk-e még egymást? Oh, mily borzasztó ez a sors!

Másoknak - akikkel együtt voltam a táborban - csak megélhetési problémájuk van, nekem maga az élet, az élés, a létezés a probléma! S ez mindennél nagyobb, fájóbb, irtózatossabb, hűsbavágóbb, lélekölőbb! Igen kemény e megpróbáltatás. Igyekszem [az] emberi lehetőség határáig viselni. Hátha mégis élnek! Hátha lesz még viszontlátás! Hátha lesz még közös élet, közös öröm, együtt Veletek! Csak együtt Veletek!

Különben nincs értelme!

Kimondhatatlanul nagyon vágyom utánatok!

Apu

VI. 16. este ½ 11.

Kedveseim! Drágáim!

Elmúlt ismét egy szombat. Egész nap együtt voltam Steierrel. Nagyon jó ember, folyton biztat, meglepetésünkre fognak megjönni! Váltig ezt hangoztatja. Hiszi, mert így érzi, mondja ő. Lilike kimondhatatlanul aranyos. Második szombat déliben ebédeltem náluk. Az első rémes volt. Addig úgy mentem hozzájuk, mint régen, most itt is ledöbbsentem, hogy Ti nem vagytok! A mai ebédnél is alig bírtam magammal!

A múlt héten lejártam a Reisz-féle nyom utolsó lehetőségét. Megtaláltam Schwarczné lányát, aki a pesti szomszédasszonyoknak azt mondta - így mondta itt D-ben nekem - egy újvidéki Schönberger orvossal volt együtt. Nem a debreceni igazgató családjával. Így tehát ez is halomba dőlt! Nincs már reményem, mint a Steier-féle hír!! Különben Auschwitz! Onnan pedig rettenetes hírekkel jönnek egyesek elvélve haza!

Oh, Istenem! Nem lehet, hogy Ti edeseim, nyomtalanul eltűntek! Nem lehet, ha van Isten! S mivel van, kell, hogy Ti is legyetek! Most már itt tartok, így állok, így várlak Benneteket. Drágáim! Edeseim! A kínlődás oly magas iskoláját járom, hogy már itt nincs fokozás. Valaminek történnie kell! Úgy epedek, úgy remegek, úgy vágyódom utánatok, hogy lassan még számomra, ha tartogat nekem a mostani létezés valamit, úgy annak röviden be kell következnie!

Gyertek!!!

Apu

VI. 17. este 10 óra

Edeseim! Kedveseim!

Ma reggel megjött Weinbergerné Theresienstadtból. Már tudta W., hogy útban van, tudta, hogy Pesten van. S ma reggel autón érkezett Pestről.

Dél előtt közmunka volt, utcacarítás. Délután foltoztam, mosást rendeztem. Foltozás közben arra gondoltam, minek is csinálom ezt, van 2-3 jó állapotban lévő fehérneműm, 3-4 hónapra elég lesz, ha 2-3 hetenként is sor kerül egyre-egyre. Azután úgy sem fog sokáig kelleni már! Mégis tovább foltoztam, hátha még nem veszett el minden, hátha még a télen is ezt fogom viselni, mert ha megvagytok, ha éltek, ha jöttök, mindent csak rátok fogok költeni, hiszen Nektek annyi sincs, mint nekem. S akkor jobb, ha ritkábban kerül egy-egy darab sorra. Egy alsónadrágot - igen rosszat - foltoztam, meg másik kettőt. Két inget javítottam ki, s kimostam 2 inget, 3 alsónadrágot s 2 pár zoknit.

Hogy minek írom e sorokat - elejétől kezdve -? Ezek nélkül szétpattanna az agyam, lelkem, szívem. Önámítás, tudom jól - de mintha elmesélném, elbeszélném Nektek, Neked édes egyetlenem, mindenem, Juliskám!

Úgy értesültem, ma egy éve mentetek ki a gettóból a téglagyárba! A legutolsó cselédünkkel találkoztam még a télen. Mesélte, hogy látott Téged a kicsikével, kocsin ültél, s öledben volt Gabika, „a kisasszonyokat nem láttam” - így mondta. Tehát még nem tudtál, bírtál vállalkozni oly hosszú gyalogútra, még biztosan dagadt volt a lábad! S ha Auschwitzba vittek Benneteket, akkor..... Jaj! Jaj százszor jaj! Akkor mindennek vége már! Akkor minek írok? Miért nem megyek utánad? Miért nem megyek oda, ahol Te vagy? Miért? Miért? Mert hátha, mert talán mégsem! Mert **talán**... Istenem, őrjítő! Megvadul, megőrül az ember a tépelődésbe, a reménykedésbe, a várakozásba, a bizonytalanságba, a talánba, a kétségbe!!! Ha őszig nem jöttök, nem kapok életjelet, nem lesz szükségem a foltozott fehérneműre. Elindulok a Ti keresésetekre, s vagy találkozunk itt, vagy ott, odaát! Édes Juliskám! Édes Emikém! Édes Erzsikém! Édes Emilikém! Édes Gabikám!

Amióta megszabadultam, minden este a [olvashatatlan] a „jövorechachach” ötször imádkozom. Az elsőt Gabikáért, a másodikat Erzsikéért, a harmadikat Emiliéért, a negyediket érte, Juliskám, az ötödiket Nagyiért, testvéreimért, testvéreidért! Mindegyik után kis szünetet tartok, s intenzíven csak erre gondolok egy bizonyos pozitívurában. Gabikát ilyenkor fürdetés után látom, amint hason fekszik. Kis fejecskejét már felemeli - édes kisfiam! Ó jaj! Él-e még? Fogom-e még látni? Auschwitz! Borzalom!!!

Erzsikét úgy látom, mint egyszer a gettóban már, a Simonffy utcában váratlanul elélem toppant, ott az utcán megcsókoltam, s együtt mentünk haza. Lelkemben akkor a mostani borzalom már élt s félttem, hogy elvesztem őt. Ezért csókoltam meg az utcán. Ő derűs, jókedvű volt, s karon fogott, úgy jöttünk haza. Akkor úgy éreztem, megszakadt a szívem érte! S íme, bekövetkezett. Ezért látom őt minden este a [olvashatatlan] után ebben a helyzetben! Miért is bírja az emberi lélek ezt az irtózatot kint, emberfeletti fájdalmat!!!!???

Emil s Téged Juliskám természetesen csak úgy láttalak, amint utójára találkoztak tekinteteink. Szenvedve, sírást visszafojtva, kétségbeesett, [olvashatatlan], örökre szóló búcsútekinettel a [hiányzó szöveg]. Édes szegénykéim!

[hiányzó szöveg] Drága Kedveseim!

Miért is mentem el? Hogy is bírtam elmenni?! !!

Nagyikámat pedig úgy látom, amint ő teszi kezét fejemre s mind jövorechachach felettem! Aztán gondolok Miksára, Linkára, Sándorra, Sanyira, Bözsire, Arankára, Reskára s a gyerekekre ! Utána szívből, lélekből, meggyőződésből mondom „jövorechachach” =

„Lisüoszó kiviszi hasém!”

Segítségben bízom Isten!

Szervusztok! Gyertek!

Apu

¾ 11 lett!

¾ órát beszélgettem Veletek. ¾ óráig Veletek voltam. Mily igen nehéz elbúcsúzni Tőletek!

1945. VI. 19. este 10 óra

Drága Kedveseim!

Dr. Róth Miksa jött haza. Ő a 3. transzporttal ment el . Nem voltam még egy Auschwitzból érkezettél sem, hiszen ők nem ismertek titeket, de Róthhoz elmentem, ő ismert titeket. Azt mondta, beszélt Emikével, de nem emlékszik, hogy a téglagyárban-e vagy a vagonírozás előtt. Szóval a *stereotíp* válasz: „nem emlékszem.” Mintha az emberek, akik visszajönnek, e mögé a Tarnkappe mögé bújnának, hogy ne kelljen rosszat mondaniok - Isten ments!

Most már csak a Steier-féle hír tartja bennem a lelket! Strasshof, a múlt július elején! Így tehát messze nyugatra kerültek el s most angol v. [vagy] amerikai megszállás alatt vagytok, ezért nem jöhettek még, ezért nem tudtok hírt adni. Bár így lenne! Adja a jó Isten, hogy így legyetek!!

Szervusztok Edeseim!

Apu

Este 11 óra, 1945. VI. 20.

Drágáim!

Goldstein Klárával s rokonával találkoztam ma du., ki Auschwitzban látta Emilit, dezinficiálás után ő öltöztette *szepetemberben az oroszok elől való elszállításnál!* *Tehát mégis Auschwitz!*

A Steier-féle hír, mely szerint 2 halasi nő július elején látott Benneteket. Strasshofban!! Így mondták: a mosolygós Emit és Sch-nét karján a kicsikével! Hát mi ez? Hogy lehet ez?

Szegény Emilit rossz színben látta Klári rokona! Erzsikét nem látta vele! Hol van vajon ő? Hol vagy édes Süssükém?! S mi lett Veled Erzsikém? S hol van, mi lett testvéreinkkel, s anyáttal? Hol vagy kisfiacskám? S hol vagy édes Juliskám? Auschwitz!!! Az eddigi hírek szerint már ott vagytok, ahol nincs fájdalom többé! De ez nem lehet! Nem lehet! Nem és nem!!! Mindenható Istenem! Ugye nem! Ugye élnek? Még látni akarom őket! Még látni fogom őket! Még látni akarok Benneteket!!! Várlak Benneteket! Drágáim! Ha nincs Isten, igazak volnának az auschwitzi hírek, miért nem szakadt meg a szívem? Miért nem pusztultam el én is a bombatámadások alatt? Mert nem így van! Mert ti éltek mindannyian! Mert még boldogok leszünk! Adja a jó Isten, hogy így legyen!!

Egyedül így élni nem lehet! Nem bírok! Csak Veletek! A közel jövő meghozza a döntést, hogy itt vagy odaát fogunk-e találkozni!

Szervusztok!

Titeket nagyon váró Apu

VI. 23., szombat este

Drágáim!

Ismét megint elmúlt egy szenvedés teli szombat! Egész napot Steieréknél töltöttem, de. a nevelői értekezletem, du. a zsidó ifjúsági előadáson. Hol vagytok? Vagytok-e? Éltek-e? Vagy pedig valahol az auschwitzi porban keverődött össze a ti....

Nem bírom!!!

Tiértetek kimondhatatlanul szenvedő s váró Apu

VI. 24. este 10 óra

Drága Édeseim!

A türelmes kintartásom, bizodalمام, keménységem vége felé járok. Reggelenként még úgy ébredek, hogy: hátha, ez a nap hozza meg azt, amit várok. Eljön az este s csalódottan, csüggedve, letörve és megtörve kell megállapítani, hogy semmi, de semmi. Napközben az auschwitzi máglyák rémképeit látom. Borzalmas gyötrődések, málló emésztődés, agybomlasztó kényszerképzetek, lélekölő vágyódások: ez az én nappalom! S az éjjel! Minden nappali kínlódás hatványozottabb mértékben! Hát lehet így élni?! Hát érdemes így élni?!!

Most csak az a fő, hogy el ne veszítsem idő előtt [olvashatatlan] képességemet, nehogy idő előtt tegyek [olvashatatlan]. Ott akarok lenni, ahol ti! Majd most nemsokára elvállik, hol van az az „ott”!

Titeket elképzelhetetlenül váró és szerető Apu

VI. 25. este ¼ 12

Drága Édeseim!

Miután jól kisírtam magam.

Ma du. Goldberger leány - Finkelsteinnel egy udvarban laktak - mondja nekem a szövetségé: Emi útban van Pest felé, tegnap „délután láttam Pesten kifüggesztve, hogy Sch. Noémi Debrecen L-ből útban van.” Tehát Te élsz édes Emilikém. H. Istennek. Hála s hála!!! Ezzel eldőlt az én sorsom is! Már van kiért élni - ha kibírom! Édes Emili! Drága Gyermeke! De hol vannak a többiek. Talán Te tudsz majd erre útmutatást adni, talán megoldódik a nagy kérdés, talán, talán még jóra fordulhat minden. Köszön Istenem Neked Emilit, az én drága nagylányomat! Oh! Mit fogsz Te róluk, Anyuról, Nagyiról, Erzsikéről, Gabikáról beszélni, hírül adni? Hát mégis Auschwitz. Ma kaptam lapot Halasról, írják, hogy Pécsi Margit dr. is találkozott veled Auschwitzban, s csomagot adott! Mégis mind ott voltatok? Majd erre rövidesen választ kapok! Szervusz, a közeli viszontlátásig!

Szervusztok Drágáim!

A mai nap meghozta egy részletét, amit úgy várok. Ma este nem teljesen megtörve fekszem le. Ma este újra remélve, vágyakozva, könyörögve fejezem be a napot. Istenem, add őket mind vissza!

Apu

VI. 26. este 10 óra

Édes Drágám! Emilim! Drágám!

Ma 13 hónapja, hogy utoljára láttuk egymást! Most már csak napok választanak el, hogy ismét láthassalak édes Emilikém! Ma egész nap Veled voltam gondolatban - bár 8-3/4 2-ig s 1/2 4-3/4 9-ig dolgoztam a hivatalban - de mégis veled éltem s örültem!!!

Estére ismét jó hírt hallottam Anyuékraól közvetve. Hirschné állítólag Strasshofban volt, ők is a 3. transzporttal mentek el, ők is a padláson voltak, tehát lehet, hogy Ti is előbb Strasshofban voltatok, és Te valahogyan elszakadtál anyuékától. Remélem, akarom, hogy így volt, s Auschwitzba nem mindannyian kerültek.

Mindez hipotézis, néhány nap múlva Te majd eldöntöd ezt az igen nagy problémát!

Szegény Anyuék, ha tudnék, ha tudhatnék, hogy Te is én is megvagyunk! Vajon meg fogják-e tudni valaha?!? S Te tudod-e már, hogy én élek. Én már tudom, hogy Te megmaradtál drága kis Emilikém! Hála érte a jó Istennek! Édes Anyukám! Édes Erzsikém! Édes Gabikám! Édes Nagyikám! Édes Testvéreim!

Legyen Emili, mint jó hírnök, jó hírhozó, s ezután jöjjön továbbra is csak jó hír, hogy örülhessünk, hogy csöndesen, békében élhessünk, hogy nagyon-nagyon szerethessük egymást!

Szervusztok Drágám!

Apu

VI. 27. este 10 óra

Drágám!

A mai nap nem hozott jót. Ahol étkezem, beszéltem egy Auschwitzból jött emberrel, az rémeseket mondott. Mindenható Istenem! Ugye az én Drágám nem a fürdőnek álcázott gázkamrákba kerültek! Nem és nem! Nem lehet az, hogy mi sose lássuk többé egymást. Szegény Mamikám, szegény Erzsikém, Nagyikám s kicsike kis Gabikám! Jaj és jaj, ha így volna ls. [Isten] ments! Emilikém gyere már, s mondd el, hogy hol hagytad őket, hol raboltak el Tőlük? Hol vannak? A Te híradásod majd eldönti: vannak-e még? Remélhetünk-e még? Gyere már kis Mamikám, Emikém! Még néhány nap s eldől, megtudok sokat! Add Istenem, hogy jókat mondhasson Emili...

Szervusztok!

Titeket nagyon váró és szerető Apu

1945. VII. 3.

Édes Drágám!

Ma reggel úgy ébredtem, hogy ma a mai nap sorsforduló lesz! Tévedtem! Semmit nem hozott. Vagy talán mégis, csak én nem tudom még? Bárha így lenne! A lakás nagy szobájának ablaka, a fürdő s WC be van üvegezve, holnap a másik 2 szoba - úgy ahogy - jön sorra. Aztán takarítás, villany stb. Talán mire hazaérsz Emikém, lesz lakásunk. Te majd eldöntöd, érdemes volt-e? De valamilyen lakás kell, s hátha mégis megjönnek ők is! Borzasztó, hogy így kelljen írnom, gondolkodóan Anyuról, Erzsikéről, Gabikáról, Nagyikáról! Rettenetes!

Hitler, a fenevadnál is fenevadabb szörnyű emberi kreatúra, borzalmas ember-állatkorcs, velünk, zsidókkal szemben megnyerte a háborút!

Drága Emikém! Nagyon-nagyon várom a veled való találkozást, de félek is tőle. Félek, hogy a legszörnyűbbet Tőled fogom megtudni! S akkor! Érdemes élni? Lehet-e élni? Szabad-e lenni? De megpróbálom e zord, sötét gondolatokat félretolni, hátha jó hírral szolgálhatsz, hátha mégse Auschwitzba vitték Benneteket! Hátha mégis igaz a Steier-féle strasshofi hír!!!? Bár így lenne!

Szervusztok Drágám!

Apu

VII. 8. Szombat este, ½ 11

Végre pontosan megtudtam, mi van Veled Emili! A Deportáltak Értesítőjében magam olvastam: „Schönberger Noémi 1922 Debrecen" Hombergben, Kassel mellett ! Tehát Te élsz Emikém, édes Emikém. Hála érte a jó Istennek! Anyuékraól is jó hírt hallottam, ill. olvastam. Simi írja, hogy Reiszéktől tudja, hogy a szegei Fein Ella kapott vagy látott egy lev. lapot Ausztriában, melyet Juliska is aláírt és üdvözlötet küld.

Eddig a jó hír! Remélem, igaz is! Holnap írok Rezsinek és Fein Ellának s kérek bővebb felvilágosítást! Bárcsak igaz lenne! De hol vannak ők *most*, hogy még nincs róluk olyan hír legalább, mint rólad Emilikém?! Talán még jóra fordulhat minden! Add Uram, Istenem, hogy így legyen! Szervusztok Drágám!

Aputok

VII. 13. d. u. [délután]

Drágám!

11-én este felé átköltöztem az új lakásba. Rengeteget mászkállok, ajtókulcs, ablak, asztalos, csavar, [olvashatatlan], városi villanyszerelő, villanyóra, [olvashatatlan] villanyszerelő, stb. Hogy miért csinálom? Hogy elkábítsam magam, hogy ne marjon az a bizonyos „talán”, „hátha” és „esetleg.” De nem ér semmit, holt fáradtra dolgozom magam, mégsem alszom éjjel.

Te drága Emili, látni fogod, élvezni fogod új lakásunkat, de Ti többiek?!?! Hol vagytok? Szereztem gyerekágyat, gyermekpadot Gabikának, vajon fogsz-e benne aludni, ülni édes kis fiacskám, Gabikám? És Te Erzsikém, drága kislányom? Élsz-e?!?!

Csak sírni, sírni tudok, ha rád gondolkol! S mikor elfog a vágy, a kimondhatatlan, leírhatatlan vágy, hogy lássalak, előveszem a fényképedet és „szibériai módon” nézlek, soká nézlek s előttem vagy. A valóságban azonban hol vagy? Vagy-e egyáltalán?!?

Anyu! Anyukám! Juliskám!!!!

Rettenetesen kínlódom, vágyódom utánad! Vajon nem hiába? Élsz-e? Vagy nem hiába? Élsz-e? Vagy már felülről nézel mindent? Akkor látod, mit szenvedek. Istenem! Legyen már valami! Történjék valami! Jöjjön már Emili s hadd lássak tisztán! De akkor mit keresek én itt, ha Te Erzsike Gabika nincsen? Talán Emili mégis jó hírrel jön! Gyere már Emikém!

Már nem bírom Nem!

Szervusztok,

Apu

VII. 15. d. u. 7 óra

Drága kis Kedveseim!

Egész napon át új otthonunk rendezésével foglalatokodtam. Hátha mégis éltek mind, hátha csak egyszer megjön a jó hír váratlanul - már Emiliről - hogy itt meg itt vagytok, vagy talán útban vagytok hazafelé! Hátha! Talán! Most valahogyan úgy érzem, hogy éltek, hogy vagytok, hogy jöttök. Hiszen Emili esete is erre mutat, ezt engedi következtetni.

Majd ha Te itthon leszel édes Emili, Te majd döntően tehetsz biznyságot, a valószínűség mellett vagy ellen! Kezdek már miattad is türelmetlen lenni! De remélhetőleg jó helyen vagy s nincs semmiben hiányod. Szervusztok!

Apu

1945. VII. 16.

Édes Drágáim!

Végre van a lakásban villany, világosság! És sajnos, sajnos világosság derült a homály fölé titeket illetően is!

Ma este találkoztam Gál Annussal, ki veled együtt volt Auschwitzban. Egymással szemben feküdtetek Emilikém. Megtudtam tőle, hogy Te egyedül voltál, se Erzsike, se Anya nem volt veled, s azt is megtudtam, hogy 1944. júl. 1-én érkeztek Auschwitzba *mindannyian!* Ez a valóság! Ez a rettenetes igazság! A többit tudjuk!

Tehát Anyu, Erzsike, Gabika, Nagyika nincs többé?!?

Borzalmas, rettenetes volna, ha így volna! De akkor a Steier-féle hír hogyan igaz? Hogy lehetett Anyu s Gabika s a „mosolygós Emi” július elején Strasshofban? Sehogyan, legalábbis Te Emilikém nem! Persze azt Te se tudod, nem tudhatod, hogy mi lett anyuékkal?!?!?!?

Sír a lelke, sír a szívem, szemem. Bögök s ordítani kellene: adjátok őket vissza! Istenem, add őket vissza!

Üljek-e le gyászolni? Nem! Még nem! Még lehet, hogy előkerülnek. Gál Annus mondja, hogy ő beszélt 2-3 éves gyermek anyjával, s vele volt a gyerek, kik Auschwitzban voltak. Sőt 72 éves idős asszonnyal is! Igaz, hogy ezek cseh zsidók voltak. Így talán lehetséges, hogy ezek Kinderheimben voltak.

Szegény Erzsikém! Hol vagy? Vagy-e? Hogyan bírod az egyedüllétet? Szegény édes gyermekem, aranyos drága Erzsikém! S Te Anyu?! Élsz-e? Látlak-e valahol még? Édes anyukám, Juliskám! Édes kicsi asszonykám! Így, ilyen förtelmesen végződött volna a mi szép, szerelmes életünk? Így kelljen gondolni Rád?! Édes Mindenem!

Drága Gabikánk? Ezért jöttél volna a világra, hogy ily hamar el is távozz innen? Nem! Nem lehet! Ha van Isten, ez nem lehet! S mivel van, nem pusztulhattatok el mind a hárman! Nem! Ezerszer nem! Jó, hogy Emiliről tudom, hogy él, mert most úgy érzem, *csak ezért* bírok így gondolkodni. Különben meg kellene az auschwitz, a biztos auschwitz híre bolondulnom vagy pontot tenni minden után s utánatok menni! ! !!

Be kellene fejeznem ezt a szörnyűséget, amit közönséges életnek neveznek. Mert, ha ez az élet, amit én most élek, el velem! E!!! Minek ez? Miért kínlódom tovább? Csak kín, a kínok kínja, csak szenvedés, csak gyötrelem, csak folytonos vágyódás, emésztő, kínzó kilátástalannak tetsző, vég nélküli várakozás! Minek ez? Megvárom Emilit, majd ővele meghányjuk, meghánytorgatjuk a dolgot. Ha ő nagyon ragaszkodik hozzám, hát viselni fogom, viselnem kell az élet szörnyűségei terhéért, miatta, érette.

Te is ezt tanácsolnád Édes Anyukám, Juliskám, tudom, ezt tanácsolnád!

Szervusztok!

Megtört, megfosztott szerencsétlen Apu

1945. VII. 19. Tisó BeÁv d. u. 6 óra

Édes, drága Kedveseim!

Reggel hatra a nevelők szakszervezete a vasútnál rohammunkán jelent meg. Gyerekjáték volt ahhoz képest, ahogyan most egy éve Bükkszálláson - Zombor mellett - az [olvashatatlan] dolgoztunk .

Tisó BeÁv! Zsidó nemzeti gyásznap, cionista vagyok, s mégsem érzek semmi gyászt ciont illetően. Talán mert most van épülőben 1 , talán mert közel az idő, midőn Tisó BeÁv megszűnik gyásznap lenni? Vagy talán azért nem, mert börtölök (azt hiszem, először életemben).

Nem! Nem ezért nem érzek gyászt Erecet, Siont illetően, hanem azért, mert nagy az egyéni gyászérzetem!

Hogyan gyászoljak Cionért, midőn nem tudom, hogy nem kellene értetek - Emiliért kivéve - gyászolnom. Hogyan keseregjek Jeruzsálemért, midőn érted, drága Juliskám, Erzsikém, Gabikám, édes testvéreimért, Miksáért s Linkáért hull a könnyem, fáj a szívem, kóvályog a fejem. Képtelen vagyok böjtölni Erecért, midőn értetek, miattatok nem ízlik az enivaló. S hiába eszem, hiába akarom fizikailag létezőmet fenntartani arra az esetre, ha mégis éltek, ha mégis megjöttök egyszer, épen, egészségesen találjatok. Fogyok, folyton folyvást fogyok, mert a lélektáplálék, a remény is fogy. A lélek vitalitása kezd hanyatlani, mert az idegtáplálék, a türelem végére jár. Steierék, Ernő is, Lilike is nagyon jók hozzám. Itt-ott sikerül nekik egy kevés, pillanatnyi idegtáplálékot belém önteni. Ideig, óráig használ is, azonban, ha egyedül vagyok - s legtöbbször egyedül vagyok - vége a hatásnak. Sőt! Talán még rosszabb, mert a visszaesés fokozza az úrt, a hiányt, a fájdalmat, a vágyakozást, a várakozás idegőrlő, lélekmorzsoló s testmaró fájdalmait, kanjait.

Miért s meddig még?!?!

Szibériában írtam e sorokat:

[héber nyelvű szöveg]

Miért s meddig még?

Tudod-e, Te világdísz-e?

Érzed-e, Te világszépe?

A vágy miért fáj s ég?

Miért s meddig még?

Figyeled-e, Te lelkelem vágya,

Felfogod-e, Te szívem kívánsága.

Óhajom, sóhajom tömegét?

Miért s meddig még?

[héber nyelvű szöveg]

Sorvasztóan várlak!

Olthatatlanul vágylak!

Bánatomban hol a vég.

Miért s meddig még?

Sóhajom szárnyán szálllok eléd

Eljutni Hozzád erőm nincs elég!

Elfeledtél engem Nagyság?!

Miért s meddig még?

[héber nyelvű szöveg]

Fáradt a lélek, a test is gyenge már.

A sír szélén állok, a sír békével vár:

Hiszen Nélküled itt mit is keresnek?

Miért s meddig, meddig még?!?

Szibériában írtam ezt a verset - héberül. Töredékei zsongtak a fülemben mióta várlak Benneteket. Ma délután összehoztam újból s áttettem magyarba is. 27 évvel ezelőtt ezek az érzések tomboltak bennem, ha rád gondoltam Chabarowskban . S ma aktuálisabb, mind akkor. Akkor tisztában voltam Téged s jövőmet illetően édes Juliskám! S most? Most is tisztában vagyok a jövőmet illetően, ha élsz, ha éltek! De, ha nem ...???

„Nélküled itt mit is keresnek

Miért s meddig, meddig még!?”

Apu

Este 11 óra lett

VII. 22. este 10 óra

Drága Édeseim!

Megérkezett Fein Ella válasza. „Nem emlékszik.” Ez az állandóan visszatérő stereotip „nem emlékszem” - ez valami rettenetes. Nem emlékszik arra, hogy kivel látta vagy hallott a levélről! Lehet, hogy valaki beszélte, hogy Juliska azt írta, de még itthonról valakinek, hogy már jobban van az orbánc - így írja Fein Ella - azaz a trombózis után! Hát mi ez? Hát így el lehet tűnni a világból?! Sajnos Auschwitz tudta ezt produkálni!!! Ma olvastam - böngésztem az „Elhurcoltak lapját.” Emilről ismét van hír benne, már nem a régi Hombergben, Kassel mellett, hanem Ziegenhain, Kasseltől DNY-ra . Böngészés közben többször akadtam Schönberger névre. A pillanat ezredrészig se tartott, míg a mellette lévő keresztnevet megnéztem, hátha Erzsébet. De egyik se Te voltál édes Erzsikém! Vajon meglátom-e valaha a nevedet, téged, aranyos kislánykám, Súsükém! Vajon élsz-e? Vajon láthatlak-e még valaha? Rémséges, förtelmes ez a vajon!-!-!

Erzsikém! Erzsikém! Drága súsükém!!!

Hogyan is lehetne élni így? Miért is bírja az ember ezt az emberfeletti fájdalmat?!

A Schönberger név mellett Juliskát, azaz Juliannát, Téged édes Anyukám, édes lelkem, szívem kereslek, hátha csak előbukkantok Te is, Gabika is!

Íme, ismét a „hátha"! Ez a jótékony, de egyúttal gyilkos hátha! Anyu! Anyukám! Juliskám!

Már alig bírom!!!

Sajnos könnyeim kezdenek apadni. Már ritkábban sírok, ritkábban remélek, ritkábban könnyebbülök meg. Érzem, befelé vág, befelé hasad, befelé rág a fájdalom szúja. Érzem, hogy a remény lassankénti fogyásával lassan, de biztosan fogyok én is! Jól van ez így! De Emili miatt kellene, hogy ne így legyen. De mit tehetek ellene? S ha tehetnék, nincs hozzá erőm, lelki erőm, ez is fogytán van.

A Schönberger név mellett Miksát, Linust, Sándort, Bözsit keresem, de mind hiába! Idegen emberek, rokon nevek. Drága Kedveseim!

Emilikém!

Édes testvérem, Miksa, Linka!

Drága Bözsikém, Sándor! Aranka! Nagykám!

Bizonyára igen bűnösek vagyunk mind, hogy ilyen elképzelhetetlen csapás ért bennünket!!!

De azok, kik már hazajöttek, ők mind jobbak voltak, mint ti?

Nem! Ezt nem lehet elfogadni! Ez nem lehet! Valamilyen más mérték szerint történtek az események, melyet mi nem értünk!

[héber nyelvű szöveg]

Balgák és tudatlanok vagyunk mi, hogy Isten útjait bírálni tudnánk! Szeretteim pusztulásába nem bírok belenyugodni s nem is akarok! Nem értem! - Sajnos nem is érzem, hogy nem a legfőrtelmesebb előtt állok! Egyszerűen nem hiszem el, mert nem akarom elhinni. Tudom, ez vajmi kevés alap a reménykedésre s mégis reménykedem, várok! [héber nyelvű szöveg] Várlak Benneteket!

Apu

1945. VII. 24.

Drága Édeseim, Kedveseim!

Emili VI. 21-én Kassel mellől, Niedergrenzbachból írt levelét kaptam meg ma. Oly hatással volt, hogy nem bírtam türtőztetni magam s a tanf[elügyelő]ségen, a hivatalomban a többiek előtt kirobbant belőlem a sírás, mely örömkönnny, de gyászszírás is volt egyszerre, mikor azt olvastam, hogy „már egy éve kihoztak az országból édesanyámmal s testvéreimmel együtt.” Tehát **egyútt** Auschwitzba. „Anyámtól s testvéreimtől is elválasztottak” - Rettenetes lehetett ez neked drága Emilikém, s rettenetes lehetett az anyádnak, szegénynek, annak az igazán jó, csupa szív teremtésnek! Hogyan bírhattátok ezt elviselni? Félek, anyu nem sokáig szenvedett! Auschwitz és a gyermekes, kisgyermekes anyák sorsáról már sokat tudunk! Szegény Anyu! Istenem! Teremtőm! Úristen! Hát elbírtad nézni, hogy őt, akiről Te tudod Istenem a legjobban, milyen ember volt, hogy őt úgy pusztították el, mint...

Hát mit csináljak? Hogyan éljek, hogyan élhetek tovább?!?!?

S hogy bírta az elválasztás förtelmét elviselni Erzsike, a Süsüke!!!!!!

S hova lett ő? Hát őt is?!?!?! Hát lehet ez? Jaj nekem!!! Jaj és még egyszer jaj!!!!!!

Őrület, bődület! Meg kell vadulni, meg kell ezekbe a gondolatokba örülni! Hát csak Te egyedül maradtál volna meg?!!!

Gyere már Emilikém, már végleg nem bírom!!! Már lehetetlen ezt egyedül, Te is, én is egyedül bírni!

„s azóta egyedül vagyok” - írod!

Én is egyedül vagyok! Tudom, mi az! Szegény Emilikém. Gál Annus meséli, hogy mindig sírtál. Én is mindig sírok azóta. Gyere, sírjunk együtt, s aztán elhatározzuk együtt, mit tegyünk?

Nem is kell mondanom, mennyire örültem, hogy kezed írását láttam, olvastam. Számtalanszor elolvastam a leveledet. Nagyon okosan csináltad, hogy [hiányzó szövegrész] írtál. Sok örömet okoztál ezzel a levéllel, de közben sok-sok minden megelevenült a múltból előttem!—

Ennek kapcsán az egész életünk, Halas, s amint írod, „Zöldfa u. 8.”! Az a szép otthon, anyu, Erzsike, Simi bácsiék s Bözsi stb., stb. Mind a múlt emlékei megrohannak s ebben Anyuka s Erzsike! S megint a drága jó édesanyád, a pótolhatatlan Anyu, Juliska! Az édes Erzsike, a kicsike, a nagyocska Süsü! A kis Gabika! Nagyika! Szóval minden, ami volt, ami az igazi otthonunkat jelentette!

A most! Itt ülök egyedül a tollam sercegése az egyedüli, ami beszélgetés, emlékezés, sírás s könnyhullatás, zokogás, lázongás csendjét a síri csendtől megkülönbözteti.

Gyere Emilikém, hamarosan félek, nagyon félek, nem bírom sokáig, pedig mindent el akarok követni, hogy ne maradj egészen egyedül. Hiszen tudom, milyen kibírhatatlan az egyedüllét!

Apu

VII. 28.

Drágáim! Emilikém!

Ismét megint elmúlt egy szenvedésteli szombat!

Mindennap várlak Emilikém, s vége a napnak s marad minden a régi. Meddig még? Mikor lesz az a nap, midőn ismét együtt leszünk? S ha Te itt is leszel már... Félek, ez sem hoz, nem hozhat megnyugvást! Mi lesz akkor? Várunk, várunk együtt, de meddig? Várunk majd, de várhatunk-e még?

Drága Emikém! Nagyon várlak, hogy legalább jól kisírhassuk magunkat! Nagyon várlak, hogy ne legyünk olyan egyedül! De aztán...

Mit tegyünk? Hogyan éljünk?

Nagyon váró, szerető Apu

1945. VII. 30.

Édeseim! Drágáim!

Mit jelentsen a mai nap különleges egész nap egy percre sem szűnő kínlódása? Eddig a hivatalban lekötött a munka, ma csupa hiba a számolásban, a felek kétszer is hiába mondták el bajukat, nem értettem. Mindig, állandóan csak Veletek voltam, csak Rátok gondoltam! Délután láttam egy 13-14 év körüli lánykát, ki éppen úgy jött, mozgott, mint Erzsike - sírva fakadtam az utcán! Dél felé a püspökladányi tanító felesége - Goldsteinné járt a hivatalban fizetése ügyében. Auschwitzból jött haza 15 éves lánya és 11 éves fia nélkül, ott választották szét őket. Ő meséli, hogy folyton érdeklődtek a német s lengyel öröknél, felügyelőknél: mi van a gyerekekkel, öregekkel. Vagy kitérő választ kaptak a jobblelkűektől, vagy ezt: a füstben! S neki élni kell ezzel a tudattal, amint mondta, életre van ítélve!

Ezek után mit mondjak, mit érezek, mint vélekedjek? Hogyan remélek, hogyan várjak? Hogyan éljek? Sírva, bölgve, összetörve, kifosztva, megrabolva. Hogyan viseljem el a gondolatot, hogy ti édeseim, drágáim a füstben vagytok - drága Emilikémen kívül! Hogyan éljek azzal a gondolattal, hogy soha többé nem nézhetünk egymás szemébe?!?! Hogyan cipeljem ezt a kimondhatatlan súlyos terhet! Alig lehetséges! Majd, ha megjön Emili, többet fogok tudni s talán, talán jobbat, biztatóbbat fogok hallani. Hiszen nem írja a levélben, hogy Auschwitzban voltak, hogy A-ban választották el őket. A Steier-féle hír még halvány - igen halvány - reménysugár!!!

Gyere már Emilikém! Gyere édes lányom! Csak I. ments, nincs Veled is valami baj, hiszen június 21-én azt írtad, hogy „valószínűleg két héten belül megyünk már haza”! Igaz, hogy ez a 2 hét lehet 4 is, 6 is, de két hónap is! Tudom én, hogy van ez, hiszen vártam én is hazamenetelt Wladiwostokban ½ éven keresztül. Mi is úgy hittük, 2-3 hét s megyünk s lett belőle ½ év! Tehát voltaképpen nincs okom miattad türelmetlenkedni, mégis-mégis igen-igen jó volna már, ha itthon leszel édes drága Emilikém! Neked is, nekem is. Gyere hát! Nagyon, kimondhatatlanul várlak Téged, Anyut, Erzsikét, Gabikát, Nagyikát!!!

Apu

VIII. 1.

Édes, Drágám, Kedveseim!

Holnap lesz Erzsike 14 éves. Ez lesz a második születésnapja, melyen nem vagyunk együtt. Ma 14 éve ilyenkor - este 8 órára - siettem haza Kiskunfélegyházáról, ahová előző nap katonai gyakorlatra vonultam be. Akkor augusztus 1-je szombaton volt, d. e. [délelőtt] beöltöztünk s hétfőig szabadok voltunk, ezért mehettem haza s Te édes Juliskám vártál a vasútnál. Másnap reggel megszületett Erzsike! Ha éltek édes Drágáim, ma biztosan gondoltok erre! Te édes Emilikém, egész biztosan gondolsz Erzsike születésnapjára, így most egyet gondolunk! Majd megtudom, remélhetőleg hamarosan tőled, hogy gondoltál-e erre ma!

Steierrel való beszélgetés közben ma ismét a Steier-féle „jó hírre” terelődött a szó. Végre tisztán látok ebben az ügyben. A halasi Blumenfeld kocsmáros egyik lányával beszélgetett a szabadulás előtti este, április 9-én. Eddig nem tudta megmondani, hogyan hívták azt, aki neki mondta, hogy múlt év júliusában látta Strasshofban Schönbergernét, a „mosolygós Emit” és Schönbergné karján a kislányt. Tehát Blumenfeld-lány. Mikor megtudták egymásról, hogy halasi, ill. debreceniek, szóba kerültek a Schönbergerék. S mikor a Blumenfeld-lány megemlítette a Schönbergerné karján a kislányt, megmondta, hogy ennek a kislánynak ő aقاتterja . Erre holtbiztosan emlékszik, sőt arra is, hogy a Blumenfeld-leány szavainak bizonyítására kihívta a Jánoshalmán élő testvérét a barakkból, ki az ő állítását bizonyította.

Most, hogy tudom a nevet, valahogyan jobban hiszem, annak dacára, hogy Te Emilikém Auschwitzban voltál! Hát miért állították volna Blumenfeld-lányok egy idegen ember előtt, hogy látták Anyut, Téged s Gabikát. Erzsikéről nem szóltak. Hol volt ő? Biztosan ő is ott volt, de nem látták! Így hát mégsem Auschwitz? Akkor van még remény arra, hogy egyszer csak felbukkantok Ti is, többiek is! Istenem, jó Istenem! Engedd, hogy így legyen! Add, hogy így legyen! De élesen belevág ebbe a gondolatomba, lehetőségbe: hogyan kerültél Te édes Emilikém Auschwitzba? Akárhogyan forogatom a lehetőségeket, s azt, hogy Ti a téglavetőben a „padláson” voltatok - ami pedig Auschwitz mellett bizonyít -, mondom, akárhogyan próbálok kibogozni ezt a kérdéscsomót, nem megy! Nem lehet! Majd Te drága Emikém eldöntöd! Te fogod tudni, hogy voltál-e Strasshofban vagy se? S ez a döntő! Ez megoldja majd a *nagy kérdést*!!!

Gyere hát! Hadd lássak egész tisztán, hadd tudjam, amit még nem tudok, amit tudnom kell!

Ma jobban érzem magam. Tegnap s tegnapelőtt igen rossz napjaim voltak! Alig bírtam járni, beteg voltam, a divatos ukránbetegség - úgy látszik. Ma lelkeleg erősebb vagyok, úgy fizikailag is jobban érzem magam.

De komisz az egyedüllét!!!

Különösen, ha még beteg is az ember. Gyere hát drága lányom! Gyertek Ti is mind, minél hamarabb!!!

Titeket sóvárogva váró Apu

Ma írtam Dohány Erzsinek a Steier-féle hírt illetően. Kértem, keresse féle Blumenfeldéket, vagy ha a leányai nem laknak vagy nincsenek Halason, tudja meg a címüket, írja meg az ügyet nekik, adjon meg az én címemet, s ők nekem válaszoljanak.

VIII. 2.

Drága Kedveseim!

Erzsike születésnapja. Ma 14 éve reggel ½ hat előtt mentünk be Juliskával a kórházba, 9 órára megszületett Erzsike. Hideg vízből meleg vízbe kellett rakosgatni, életre kellett kelteni. Ha élsz drága Juliskám, bizonyára Te is erre gondolsz ma! Te Erzsikém!? Mit mondjak? Ha mégis Auschwitzba kerültek, megérted-e a múlt évben a 13. születésnapodat? Ha igen, élsz-e még a mai 14. szül. napodon?!? Emilikém! Ma Te vagy az egyedüli.

Rajtam kívül, aki biztosan gondol Erzsike, a Süsüke szül[etés]napjára. Hát nem égbekiáltóan borzalmas, hogy így kelljen felöletek, Rátok gondolnom! Ha élsz, ha éltek!!! Oh, jaj!!! Elszorul a szívem, eláll a lélegzetem, reszket a kezem, kalapál a fejem, fojtogat a sírás.

Add jó Istenem, hogy jóra forduljon minden, hogy igaz legyen a Steier-féle hír!

Mózes Pinkasz volt ma nálam, lehet, hogy itt fog aludni egyik fiával. Majd minden apró részletét meg fogom tudakolni annak az időnek, amíg még a gettóban voltak, hiszen egy lakásban éltetek! Talán ma közelebb leszek Hozzátok. Mózes szavai kapcsán talán jó lesz, de inkább fájdalmas. Mindegy! Valamivel több fájdalom! Nem számít már!

Szervuszok Drágáim!

Apu

1945. VIII. 5.

Édes Kedveseim, Drágáim!

Pénteken du. ½ 4-1/2 8-ig Szabó Gyula volt debreceni gettóparancsnok, rendőrtanácsos folytatólagos népbírói tárgyalásán voltam. Halálra ítélték, s ¼ 9-kor este fel is akasztották. Semmi elégtételt nem érzek! Az első eset s egyben az utolsó, hogy részt veszek kínzóink, gyötrőink, gyilkosaink pörének tárgyalásán. akkor sem, ha mind meglesztek! Még mindig jobb, emberibb szenvedni, mint szenvedést látni! Bár ez a Szabó Gyula valóságos briganti volt - ahogy ezt a főtárgyaláson szemébe is mondta Friedlczu (gyulaházi) - a zsidósövetség elnöke, hiszen amikor a hóhér a kötelet a nyakába dobta Katz Jenő szerint (többek szerint is!) Ezt mondta: Éljen a *fasiszta* zsidómentes Magyarország!

Az akasztásnál nem voltam ott, de nem is mennék semmi kincsért! Nem nekem való, de még a főtárgyalás sem!

Tegnap, szombat du. Weisz Tiborné n. lánya beszélte el auschwitzi élményeit! Hogyan kényszerítsem magam reménykedésre?!?! Többek közt elmondta, hogy auschwitz tartózkodása alatt találkozott egy debreceni lánnyal, kit ausztriai táborból vittek oda. Tehát lehetséges az, hogy Te édes Emilikém csak magad kerültél volna Auschwitzba? Lehetséges, talán! Majd eldöntöd ezt a 2 *életbevágó* kérdést, ha itthon leszel már!

Már nagyon türelmetlenül várlak, napközben 2-3-szor „haza” nézek, sőt, a hivatalból is eljövök, hogy talán van valamilyen értesítés tőled, felőled.

Mózes itt aludt, de semmi újat nem tudtam meg felőletek. Szokott módján mesékkel, álmokkal traktált vigasztalt, biztatott! Őszinte, jó, becsületes ember, de igen primitív!

Ismét eltelt egy hét, de minden maradt a régiben! Talán ezen a héten történni fog valami?!

Gyere már Emikém, s hozzá jó hírt Anyuról, Erzsikéről, Gabikáról, Nagykáról! Amikor ezeket a drága neveket leírom, úgy érzem, megszakad a szívem, szétrobban az agyam, kettéhasad a lelkem! Istenem, Uram! Te tudod, hogyan szerettem, szeretem őket! Engedd hát, hogy egy meggyötört, megkínzott, sokat szenvedő ember a Te dicsőségedre újból szerethesse, gondozhassa azokat, kik a Te akaratodból lettek az övéi!

Így legyen!

[héber nyelvű szöveg]

Segítségedben bízom Istenem!

Drágáim! Édeseim!

Titeket nagyon váró Apu

VIII. 5-én

Drágáim!

Ma sürgönyöztem - holnapi dátummal - New Yorkba Etus néniemnek, hogy: „értesítse Béla és Józsi sógoraimat, hogy Debrecenben élek. Emi is él, még Németországban, Kassel mellett Niederkreuzbachban van. Többiekéről semmit se tudok. Küldjenek női- és férfiruhát és pénzt. Kardosék élnek mind.”

Ethel Schweitzer, New York 61. Vermon Avenue

Ugyancsak ma adtam be kutatólapot Anyu, Erzsike, Gabika, Nagyika, Sándorék, Sanyiek és Linkáékát illetően. Talán hoz eredményt!

[áthúzott szöveg]

Apu

Majd e hó végén lehet beadni.

VIII. 8.

Édes Drágáim, Kedveseim!

1500 P-t fizettem ki ma a fakitermelésre - 3000 P havi fizetésből! Fogtok-e melegezni ennél a fánál? Jöttök-e, jöhettek-e? Ma írtam Siminek, Mózes vitte el a levelet. Még nem kaptam választ arra az értesítésre, melyben Emili leveléről tudatom őket. Emiliről semmi újabb hír! Ha megjön, eldől a nagy kérdés: Ausztria v[agy] Auschwitz? Ha az utóbbi, hogyan fogom bírni Emilit életkedvre deríteni, hiszen magam is halodom! Alig bírom már idegekkel!!! A tanfelügyelősen a munka oly fárasztó (5-6 féle pénzt kezelek s igen nagy összegek, 1 400 000 P., 1 800 000 P, 4 400 000 P) s közeleg a szeptember. Az állami átvétel is késik. Itt se tudom, mit csináljak? Nagyon fáradt vagyok, délutánonként alszom 2-3 órát, s este még inkább nem bírok elaludni. Sokáig fenn vagyok - egyedül a nagy ordító csendességben. Le kell feküdnöm du., egyszerűen ülve alszom el különben, s igen nagyon fáradt vagyok, talán valami betegség is jelentkezik. A magam részéről ez cseppet sem izgat, de hátha mégis vagytok s jöttök egyszer!!!

Szeretek drága Enyéim! Emilikém, gyere már! Csak nincs valami baj?!

Apu

VIII. 10. Péntek este felé.

Emilikém!

Mától kezdve nem írhatom az eddigi megszólítást, nem áltathatom többé magam, hogy vannak, akiket így szólítottam e lapokon: Drágáim!

Bródi Adéllal beszéltem ma, ki Veled volt Auschwitzban, és együtt mentetek el onnan a municiógyárba. Tőle tudtam meg a borzalmas valóságot: Anyu, Erzsike, Gabika s Nagyika is Auschwitzba került Veled együtt!! Tehát Auschwitz!!! Tehát ti már ott vagytok, ahol semmi nem fáj! De ez az öt-tíz perc, amíg odajutottatok! Vége! Részemre vége az életnek. De mi legyen Veled édes Emilikém! Hogyan éljünk Anyu, Erzsike, Gabika nélkül? Péntek este közeledik! Néhány hétig elmentem a templomba péntek este. Ma, most ha kötéllel húznának, se mennék. Nem bírok! Csak sírni tudok, csak gyászolni! Anyu! Anyukám! Juliskám! Erzsike! Erzsikém! Súsükém! Kis fiacskám, Gabikám! Hát ez lett a vége? Hát Te okoztad, a Te világra jötted okozta ezt a szörnyűséget! Hiszen Juliskám, Te bírtad volna a munkát, Te fiatalos, szívós, erős voltál! De a kisfiunkat nem adtad le, inkább magad is vele mentél! Nem is tehetted másként! Miután elszakítottak Emilítőt! Drága Juliskám! Hol vagy? Fenn a magasságokban a lelked? Van egyáltalán ilyesmi? Ha igen, látod, mi van Velem! De mi lett Erzsikével? Hiszen ő 13 éves korára legalább 15-nek látszott. Őt is elpusztították vagy még élt egy darabig s nem bírta az egyedüllétet? Mi van vele? Hová lett a drága gyerek?! !!?

Hát soha többé nem fogjuk egymást látni? Soha többé nem nézhetünk egymás szemébe? És én életre vagyok ítélve?! Alig hiszem, hogy ezt az ítéletszerű sorsdöntést ki fogom bírni! Simi hív, hogy néhány hétre menjek hozzájuk! Minek? Mi a célja az én életemnek! Gonosztevőket halálra ítélnék, s nyomban megszabadítják a szenvedéstől? Miért nem pusztultam én is el ama bizonyos péntek esti orosz bombázásnál?

Sötétedik, befejezem. Még csak azt, hogy a most következő szombat a kínok szombatja lesz. Fokozottabb mértékben az eddigiéknél! Szervusz Emilikém! Gyere már!

Apu

VIII. 13.

Emilikém!

Úgy értesültem, hogy aug. 13-án hagyta ott az auschwitzi haláltábor. Addig - 6 héten át - vártad, mikor kerül rád a sor a gázban! Éppen aug. 13-án - ma egy éve, hogy Zomborból elindultunk Debrecen felé.

Emilikém, drágám! Förtelmesen kínlódom, minden nap fokozottabb mértékben gyengül az erőm, a bizakodásom, a reményem! Dohány Erzsike még nem válaszolt - nem jó jel! Vajon ki, mi jön meg hamarabb, Te vagy az ő levele?

Türelmem fogytán, idegállapotom a lehető legrosszabb, a gyehenna pokla sem lehet rosszabb, mint az én sorsom! A halál szépséges megváltás volna!

Most már csak a Te biznyságtételed - esetleg Dohány Erzsike kedvező levele - menthet meg az összeomlástól, ha még kellő időben érkezik.

Téged nagyon szerető szerencsétlen Apu

1945. VIII. 14.

Drága Emilikém! Édes Gyermekem!

Amint a vergődés teli, hosszú, álmatlanul végigkínlódtott éjszaka után hajnalban elalszom - így van ez már hónapok óta - éjszakáról éjszakára Veletek álmodom. Látlak Benneteket egy-egy régi pozitívában, mely egészen mindennapos. Pl. szegény Anyut úgy látom, amint péntek este ül az asztalnál vacsora után, s olvas nagy csöndben. Ekkor Téged is látlak - velem szemben - amint olvasás közben végigszántasz ujjaddal dús fekete hajdon, s látom szegény Erzsikét, tőlem jobbra belemélyedve az olvasásba.

Vagy Anyut úgy látom, amint segít neked a varrásnál s Te, édes Emilikém a gépnél ülve varrsz, Erzsike pedig a másik szobában tanul. Ezek az álombeli látások igen jók, az ébredés - az igen rövid alvás után - annál kínzóbb, annál fájdalmasabb. Ráébredni arra a tudatra, arra a tényre, hogy ezek csak voltak, hogy soha többé nem lesznek! Van-e ennél rettenetesebb, van-e ennél nehezebben elviselhető, fájdalmasabb észbontóan komor ébredés? Van! És pedig, mikor álomban hallom, amint Anyu szólít: apu, apu! S arra ébredek, amint azt mondom, tessék, anyu! Vagy mi az anyu?!?!

A magam hangjára ébredek fel s fülemben cseng drága anyu hangja s valóság a szomorú egyedüllét! Ez az ébredés még az előbbinél is őrvjőbb!!!!

Vagy álomban látom, anyu hosszú, vékonyujjú kezét, sőt a halasi emlékezetes égési helyet is a kezén. Vagy látom Erzsikét, amint agyonázva csuklyával a fején, elhomályosodott szemüvege felett nézve érkezik iskolából s jön be a hátsó előszobán keresztül a [olvashatatlan] szobába! Emilikém, drágám! Nem, ezt nem lehet sokáig bírni, ebbe bele kell bolondulni! Ilyen álmok után alvás nélküli éjszakák sorozata mellett el kell pusztulni annak, ki úgy szerette őket!

Kimondhatatlanul szenvedő, Téged agyon szerető Apu

!

VIII. 16.

Volt olyan periódus Juliskával való levelezésünknek, amikor a megszólítás helyett a felkiáltó jel illett a levél elejére. Még nem akartam úgy szólítani, ahogyan később, sablonos, általános megszólítás sem tetszett Neked drága Juliskám, hát ezzel a sokat, igen sokatmondó felkiáltójellel helyettesítettem mindazt, amit éreztem. Én is ezért kezdem ma beszélgetésünket - mely azt hiszem, az utolsóelőtti - ezzel a felkiáltójellel. Tehát:

! ! !

A sors ma igen kegyetlen volt hozzám. Őt olyan arcucsapással dögönyözött agyon, amely - ha eddig nem tudtam, nem éreztem volna - most megmutatta, mi vár rám. Egyben tisztázta is eddig tisztázatlan helyzetemet.

1.) Ehrenfeld Artúr kollégámtól - ki tegnap érkezett meg - megtudtam, hogy igen jó barátom, Finkelstein Elemér nincs többé. Itt kegyes volt a sors. Családja az enyémmel együtt Auschwitzba került 3 apró gyerekkel. Elpusztultak s elpusztult másutt az apa is!

Így van ez helyesen. Vagy, vagy!!! Mit is csinált volna szegény Elemér családja nélkül s a család nélküle?

2.) Rezsintől levél jött, melybe férje haláláról ad hírt. Hogy ki volt nekem férje, Iczu? Igaz, testi-lelki jó barát! Ő is elment, Theresienstadtban romboló tüdővészben halt meg a felszabadulás után, jún. [június] 15-én!

3.) Dohány Erzsitől megjött a válasz: Blumenthal-lányok nem mondták Steiernek, hogy Strasshofban látták Juliskát a gyerekekkel, hanem csak, mint közös ismerősről beszéltek róluk. Tehát az utolsó reményszalmaszába való kapaszkodás sem sikerült, az auschwitzi haláltengerbe való elmerülés tény, faktum. Befejeztetett! A Steier-féle jó hír is szappanbuborékként pattant el, lett semmivé, semmivé lett, akárcsak szegény Juliskám, Erzsikém s a kicsi kisfiacskám. Bár már én semmivé lehetnék! Bár már én is ott volnék, ahol ők! De életre vagyok ítélve! Élni éli, sőt meg kell várnom. Ha Rezsín mai levelében közvetített Bleier-Bán ügypól lesz valami, így ez nagymértékben megkönnyíti nekem a felejtethetetlen, drága Juliska-Erzsike-Gabika felé vezető utat.

Bleier-Bán megkérte Emili kezét s arra kér, hogy táviratozzak neki, ha Emili Pestre érkezik, hogy elébe mehessen. Semmit nem kér, nem akar, csak Emili! Természetesen Emire bízom a döntést. Ha igen, úgy én szabad vagyok s megyek Juliska-Erzsike-Gabika után a tél elején. Mert miért is rontanám el az ő életüket az én égő, soha nem múló fájdalommal. Hiszen az én jelenlétem folyton az anya s testvérek távollétét juttatná - folytonos fájdalmat okozva - Emili eszébe, megzavarva az ő boldogságukat. Igaz, távozásom nagy csapást jelentene szegény Emilire, de ez amúgy is bekövetkezik előbb-utóbb, hiszen 50 éves vagyok egyrészt, másrészt a vágyódás, az elszakíthatatlan emlékek, a lelki gyötörődés, a folyton fokozódó fájdalom malomkövei hatalmas súlya alatt amúgy is szétmorzsolnak! S az ilyen elmúlás sokkal kínosabb nekem is, neked is édes Emilikém!

4.) Délután egy ismerősöm nagy örömmel közeledett felém. Gratulálok! Most már a fiad is megvan! Hogyan? Kitől tudod? Kérem szívrepesve. Újságot vett elő s mutatja, Schönberger Gy. 1928., Debrecen.

Ez nem lehet az én fiam, sem lányom, mert Gabika a fiú, s nem Gy., s nem 1928, hanem 1943. Lányom sem lehet, mert ő Erzsike s 1931. - Hát van még Schönberger Debrecenben? - kérdi ő. Van! Éppen szemben voltunk a Pásti utcán Schönberger nevű cipész üzletével. Bementem, az ő fiuk Sch. György, 1928!

Félpercnyi repeső várakozás teli reményesség után ez volt ma a negyedik arcucsapás ököllet a sors kemény, kímélet nélküli vad, s egybe csöndes, de annál kínosabb, kiábrándítóbb ökölcspása.

5.) Estefelől Rosenfeld tanárral találkoztam, ki a tegnapelőtt hazajött Székely Maricától tudta meg, hogy az ő családja - az anyém is - egy vagonban voltak s együtt érkeztek Auschwitzba. Rosenfeld mondja, hogy Székely Marica szerint Emi még szebb, még virulóbb, mint volt, az úton hazafelé találkozott vele. Nyomban felkerestem Sz. M.-t, de nem találtam otthon. Majd holnap reggel 8 előtt ismét megkísérlem, hogy megtudjam, hol találkozott veled Emilikém útban hazafelé.

Dohány Erzsinek holnap, VIII. 17-én lesz az esküvője Hecht Pistával. Ma az elején azt mondtam, hogy ez az utolsóelőtti beszélgetésünk! Igen!

Mivel most már tudom, hogy rajta kívül Emilikém nincs család, akivel beszélgethetek „az auschwitzi kényszerképzetek gázgőzével túltelített fejkazánom biztosító szelepéül.”

Nincsen Juliskám, anyukám, nincs anyu! Igazán egyedül ő az, aki megértett. Megértett akkor is, ha nem szóltam, elég volt a nézése, szavak nélkül is megértettük egymást. Egy kérdőjel, egy felkiáltójel a tekintetben - vagy mint korábban az írásban - mindent kifejezett. Ő már nincs, nincs hát értelme a beszélgetésnek. Vége! Vége az ő életének, nincs értelme az anyémnek se -, ha Te édes Emilikém így döntenél, hogy Bleier-Bánhoz méggy feleségül. Ha nem így lesz, viselnem kell tovább a szörnyű nappalok, az irtózatoss éjjelek lassan, bár de biztosan őrlő terhét!!!

Apu

1945. XI. 25. Debrecen belklinikán

Ros hársáná 2. napján Steierné elvitte tőlem ezt a füzetet, elkeseredésemben pedzettem neki azt, amit ide, utoljára leírtam. Nehogy ez Emili kezébe kerüljön, én adtam át.

Október 3-án - szegény Juliskám születésnapján - érkezünk Emilivel Pestről D[ebrecen]be. Okt. 18-án, csütörtökön megjött Ernő, 23-án, kedden el is mentek együtt Szegedre. Itt akarták megtartani a világi és egyházi esküvőt, de papírok, bizonyítványok hiányában - Eminek semmi ilyesmije nem maradt meg - pénteken, 26-án, Szegeden tartották meg a formalitásokkal. *Tehát okt. 23. óta ismét egyedül vagyok.* Azóta tőlük, okt. 25-ről és 29-ről egy-egy levelet s egy táviratot kaptam. Vonatközlekedés nem lévén, nagyon dögöve jár a posta. Két hete, hogy komisz gyomorfájdalmaim vannak, s nov. [november] 19-én dr. Dickmannst kerestem fel. Vizsgálata s panaszaim alapján gyomorfekélyt állapított meg azzal, hogy feküdjem be a klinikára 20-án, kedden beutalás után jártam, 21-én röntgen-vizsgálat kölesnyi fekélyfészket állapított meg, 22-én, csütörtökön befeküdtem s megkezdődik a koplalás, mert ulcus1 (első gyomros diéta) kapok. A kórházba való kimenetelem előtti időben Steierék minden lehetőet elkövettek érdekemben, minden este rizst főzött Steierné, a maguk könnyebb eledelét adták át nekem, szóval igazi kollegiális módon viselkedtek, sőt, jóval tovább mentek. Dr. Dickmannék pedig tejet, vaját, tojást szereztek részemre, s kétszersültet készítettek, ezeket kihoztam magammal, s ezóta Stern barátomnak ma - vasárnap - küldtek ki. Most csak a tejet fogyaszthatom, a többi a 2. diétára teszem el, Dickmannék mind igen jók hozzám, nélkülük nem is lett volna lehetséges kijönni a klinikára, hiszen az „ulcus 1” utáni diétás koszt édes kevés ahhoz, hogy meggyógyuljak s megerősödjek. Ma 3. napja, hogy csak folyékonyt kapok s fekvé is alig bírok írni a gyengeségtől.

Óriási kérdőjel gyanánt áll ellöttem a jövőm! Ha 4 hét alatt - ennyire vettek fel ide - meggyógyulok úgy-ahogy, hol s mit fogok enni azután? Hiszen szegény Juliskám 4 évig csinálta a dietikus kosztomat! Minek is ez a kórházkomédia? Miért kellene csinálnom! De Emi megígértette velem, hogy nem teszem meg! Szegény Emili boldogságát zavarnám meg [hiányzó szövegrész]. De hát hogyan lehet így élni? Embertelen és istentelenül kemény és komisz az életem. A lelkiekhez még ez a testi fájdalom!!!!

Kegyetlen a sors cudarul! Minden csak vak véletlen?! Gabikám születése is az volt, csak azért, hogy vele pusztuljon az anyja s Erzsike?! Hol van itt Isten, isteni gondviselés?!? Sehol! Semmi!

Nincs igazság, nincs összefüggés, nincs gondviselés, nincs gondviselő, nincs Isten abban az értelemben, ahogyan erre neveltek, aki az egyes személyekről gondoskodik s megtartja a jót, elpusztítja a rosszat, a gonoszt. Hát az én feleségem, az én Juliskám rossz v[agy] gonosz volt? Kit bántott, kit bánthatott ő, a csupa jószág, a megtestesült anyai szeretete, a feleség legideálisabb mintaképe! A 13 éves Erzsike s a 6 hónapos Gabika milyen bűnök miatt pusztult el? Nem voltak bűnösök s hogy mégis elpusztultak, nem lehet más következtetést levonni, nincs gondviselő Isten!

Dogmatikus, misztikus, magyarázatok, mint túlvilági élet stb. stb. nem fogadhatók el!

Itt a földön voltunk boldogok, csak az itteni élet az élet! Ezzel ellenkező kombinációk, hipotézisek, vallások idevágó tanításai, mind csupa porhintés, személynyesztés, butifásos fájdalomcsillapítók, elterelés a ténylegesen fennálló polémiák kódosítására, mesterséges vakká tevés!

XII. 18. „lthton”

Még 10-én úgyszólván megszöktem a kórházból. Egy hete betett a nagy hideg s előbb 14-15, aztán 12-10 fok volt a kis kórteremben. Kályha volt, de utóbb már fűtőanyag nem [hiányzó szövegrész], a radiátor este 6-8-ig langyosra melegedett. Újból megfagytak az ujjaim, pedig az első 10 napon csupa ránc lett a két kezem, elmúlt a fagyás. 4 pokróccal takaróztam, de egész nap télenül - olvasás nélkül - nem bírtam feküdni, hol az egyik, hol a másik kezemmel tartottam a könyvet, így aztán ismét megfagyott mindkettő. Az első héten koplalás és nyákleves volt a diéta. Az injekció, fekvés, a koplalás, szépen gyógyultam, 2-szer fájt a gyomrom az elején.

„lthton”! Hol van az? Sehol! Egészségesen egyedül is. Komisz volt az élet, hát még most, betegen, diétán a mai őrlött drágaságban tessék diétázni! Már kétszer lecsíptem 74 cg-ot a láncból! Abból eszem kevés vajat, naponta 1-2 lágy tojást. Szabadforgalmi tejet kapok a várostól 990 P-s áron. (különben literre 500 P!)

A Joint ad 15-25 dkg vaját, hetenként 1 kg almát, melyet Mose barátom becserél tojásra vagy vajra. Legutóbb 90 000 P-s vaját vettek „olcsón” Dickmannék (különben aznap 110 ezer volt a vaj!) 2 kg nullás lisztet és a Joint-tól kapok hetenként, abból sütnék kétszersültet Dickmannék. Ők forralták fel a tejet. U.i. 10 napja nincs villany s a cserépkályhában lehetetlen forralni. Sterné főz másnapoként tejberizst a cserépkályhában. Kimondhatatlanul jók Sternék és Dickmannék, nélkülük felfordultam volna! Grízt s cukrot még áprilisban vettem, hogyha jönnek haza, legyen a picike kis Gabikának, Erzsikének. Szegénykém! Én eszem most meg helyettük! Hogy az istennyila nem tudott belém vágni a debreceni bombázások formájában! Förtelmes ez az élet! Megígértem Emilinek, hogy nem megyek utánuk. Simi bátyámnak írtam olyasmit, hogy télig várok, télen megyek utánuk. Emili elolvasta Pesten ezt, s itthon kért, könyörgött, hogy ne hagyjam itt! Ezért életre vagyok ítélve. Magam is belátom, hogy - nekem bár az lett volna a legjobb megoldás - nem hagyhatom itt Emilit, boldogságát nem zavarhatom meg ily drasztikusan. Élnem kell, de hogyan. Így, ahogy most élek, Sternék és Dickmannék segítségét nem vehetem állandóan igénybe. Mégiscsak Szegedre kell mennem, mert itt egyedül: lehetetlenség. Egész nap főzök, mosogatok, beszerzem az ennielőt, de ha l. 10-én lejár a szabadságom, mit mikor készítek el? Szegény Juliskám, ha látnád, hogy kínlódom! Szegény Anyu! Édes Juliskám! Nem így képzeltek. S Erzsike, te aranylelkű kislány! Édes Süsükém és drága kis fiacskám! Nem sokára 2 éves lennél. Itt csacsog, sír, játszik a szomszédban - csak egy ajtó választ el - egy 2 éves kigyerek egész nap. Külön lelki keresztre feszítés ezt hallgatni, amit egyedül fekszem délutánonként - mert még feküdnöm kell! S te Gabikám hol vagy? Erzsikém, Juliskám! Nagyon ránk járt a rúd!!! Nagyon kifogtuk! Bődület, amit szenvedek! Lehetetlen itt megmaradnom, egyedül élni. Látnom kell mindennap valakit az én véreből, ezért kell mégis Szegedre mennem. Emilikém, ha téged látlak, majd „őket” is látni fogom rajtad keresztül, hiszen Erzsike, Gabika a te testvéred is s az én gyermekeim, Juliska pedig a te anyád s az én Anyum. S te k[edves] Ernő meg fogod érteni - hiszen úgy látom, úgy szereted Emilit, mint én szerettem s szeretem Juliskát!

XII. 22-én

Vészesen közeleg két dátum! Rémesen élek egész nap Veletek vagyok, éjjelenként Veletek álmodom! S ha felébredek a nagy űrben, a semmiben kereslek Benneteket!

Oh, édes Juliskám: dec. [december] 27-e, a második, hogy nem vagyunk már együtt. Hogy menjek Szegedre?! Hogy járjak, éljek ott kisémmizve, megfosztva, ahol 24 évvel ezelőtt mindenem volt s ez Te voltál Juliskám!!! Dec. 30.! Két éves lennél édes kicsi fiacskám, Gabikám! A fájdalmas förtelmek fortissimóját élelem!

XII. 24. este 10 óra 130.

XII. 27.!

24 évvel ezelőtt s az azt követő XII. 27-i napok s a mai nap - mert ma egy éve még remélhettem - valóban mennyország s pokol!?!?!?

XII. 30.!

Ma két éve született Gabikám.

Menyi szépet, jót jósoltak neki [héber nyelvű szöveg]!!!

Szegény Juliskám, hogy megszenvedtél érte a mai napon s aztán a 10 hetes bombázás! Miért?! Miért?!

Mi célja volt? Az, hogy te is vele pusztulj Auschwitzban?!

Ki rendezi ezt így! Hát egy ember születése lutri, céltalan véletlen?!?! Hol itt a gondviselés, az Isten? Sehol!!!!

Este 10 óra. Szinte cseng a csend ebben a nagy szobában. A szomszédok alszanak már. A kigyerek itt csacsogott, sikítozott s az örületig izgatott! Egész nap hallani voltam kénytelen más gyermek, más 2 éves kicsinek hangját a fizikai füleimmel, de lelkem, szívem a kis Gabikát vélte hallani!

Rettenetes kínok közt hánykolódom. Ismét úgy érzem, nem lehet így, ilyen terheket cipelve élni!

Ebben a három napban többet sírtam, nappal és éjjel, mint valaha eddig összesen!

Drágáim! Juliskám! Erzsikém! Gabikám! Soha, soha többet nem látjuk egymást!?! Kibirhatatlan!!! Elviselhetetlen!

1946. III. 21. este 11 óra

Szegeden voltam!!!

Azóta sokat, nagyon sokat sírok, nem bírok már az idegeimmel. Már régen akartam valamit leírni ide, de nem ment. Most sem megy, mert a könnyek, a záporozó könnyektől nem látok. Szeged! Oh, édes Juliskám!

Erzsikém, drágám! Kisfiacskám, Gabikám! Hát soha többé? Emili! Emilikém, te megvagy, de ők!!! Ők hol vannak? Miért? Miért?

III. 23. Tegnap kaptam meg az értesítést, hogy áthelyeztek a pest megyei tanfelügyelőségre. Ma szombat este fele elmentem az első búcsúzásra a Széchenyi u. 51-be. Végigmentem a szobákon, ahol....

S megálltam azon a helyen, ahol 1944. V. 25-én este-éjjel csomagoltunk együtt, egymással szemben álltunk s csomagolás közben szavak nélkül, mélyen egymás szemébe [néztünk], sokat, igen sokat [hiányzó szövegrész]

S végül lementem az udvarra, arra a helyre, ahol Juliskám édes Juliskám utójára csókoltuk meg egymást! Addig engedtem, hogy még fájós lábaddal kikísérj. Emilikém, te is ott voltál akkor!

Bent a lakásban odaálltam arra a helyre, ahol az ebédlőben a sezlonra feküdtél még Erzsikém, Süsükém s ott csókoltalak téged is meg utójára s elképzeltelek, amint [hiányzó szövegrész] integettéll [hiányzó szövegrész], ahol a kis Gabikánk feküdt, ahol utójára kezemet a puha, meleg kis fejecskéjére tettem és elmondtam a jövőrechechacha-t felette, itt a szívem majd megszakadt, s a nagyika közvetlenül mellettem állott s két kezét a fejemre tette s ő is jövőrechechacha-t mondott. Mit használt? Semmit!

Édeseim! Drágáim!

Nem lehet megnyugodni! Nem lehet nem Rátok gondolni!

1948. VI. 17-én d. u. 4

Józsikám!

Egy asztalnál ülök Helénnel , Rólatok és „Róluk” van szó!

Hogy mennyire nem változott az irántad való érzelmem, azt azzal próbálok tengernyi szó helyett kifejezni, hogy amiként sohasem változhatnak meg „Róluk” - „Hozzájuk”, „Irántuk” való érzelmeim, úgy „Irántad” sem változhat soha. Még egyet:

az én félresikerült életemnek hatalmas vágya: Veled személyesen beszélni s együtt megsiratni *Őket-Őt-Juliskát*.

Változatlanul a régi

Samu sógor

E kis könyvet visszavárolag küldöm Neked, nagyon szeretném Tőled, a Te kezedből visszakapni. Bárcsak teljesülhetne e vágyam! E sorokat Helénke tollával írom.

Szervusz Józsikám!

Samu

Kedves Kolléganő és Rokon

[popup title="Florenz és k[edves] Béla" format="Default click" activate="click" close text="Juliska testvére és felesége."!]

ahogyan szegény Juliskám írná „Bucám”!

Olvasd Te is k[edves] Béla ezt a néhány igénytelen sort oly lelkülettel, amint, amilyen soha nem múlt szeretettel írtam ezeket. Soha nem gondoltam arra, hogy valaki ezt olvasni fogja- eddig nem is látta senki - ez maradt meg nekem Belőlük!

Sok-sok szeretettel!

Samu

1956. XII. 29-én mentek el Emiék! Még egy sötét, szomorú dátum! A 27-e és 30-a közé ékelődött.

Nem gondoltam volna, hogy már sor kerül újra arra, hogy ebbe - a jajok, fájdalmak könyvébe írni fogok. Ezt hozta nekem az átkozott 1956. október 23-a!!!

1957. I. 1-jétől I. 26-ig Wienben voltak, s 26-án indultak el „Józsi bácsiékhoz vezető útra.” Ezzel betelt a keserű pohár!! Eddig néhány % reményem volt, hogy Erecbe kerülnek, bár én is úgy láttam és látom, hogy Józsi bácsiéknál nekik jobb! De ha úgy adódott volna, hogy mégis Erec lett volna reményem, hogy még látni fogom őket. Így azonban - semmi lehetőség nincs arra. Így elvesztettem a már elvesztettek után őket is!

[héber nyelvű szöveg]

Miért és meddig, meddig még?

Bpest, 1957. I. 30-án

Címkék:

[világháború](#) ^[2]

[gettó](#) ^[3]

[koncentrációs tábor](#) ^[4]

[deportálás](#) ^[5]

[gyalogmenet](#) ^[6]

[fővárosi zsidóság](#) ^[7]

[munkaszolgálatos](#) ^[8]

[gyűjtőtábor](#) ^[9]

[üldözött](#) ^[10]

[segélyszervezet](#) ^[11]

[menhely](#) ^[12]

[Deportáltakat Gondozó Országos Bizottságára](#) ^[13]

[DEGOB](#) ^[14]

[Joint](#) ^[15]

[Nemzetközi Vöröskereszt](#) ^[16]

[Nemzeti Segély](#) ^[17]

[Népgondozó Hivatal](#) ^[18]

[Ideiglenes Nemzeti Kormány](#) ^[19]

[antiszemita](#) ^[20]

[Auschwitz](#) ^[21]

[Strasshof](#) ^[22]

[Buchenwald](#) ^[23]

[Holokauszt Emlékközpont](#) ^[24]

Hivatkozások

- [1] https://www.archivnet.hu/naplo/egy_holokausztulelo_1945os_levelnaploja.html
- [2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/vilaghaboru>
- [3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/getto>
- [4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/koncentracios-tabor>
- [5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/deportalas>
- [6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/gyalogmenet>
- [7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/fovarosi-zsidosag>
- [8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/munkaszolgaltato>
- [9] <https://www.archivnet.hu/cimkek/gyujtotabor>
- [10] <https://www.archivnet.hu/cimkek/uldozott>
- [11] <https://www.archivnet.hu/cimkek/segelyszervezet>
- [12] <https://www.archivnet.hu/cimkek/menhely>
- [13] <https://www.archivnet.hu/cimkek/deportaltakat-gonozo-orszagos-bizottsagara>
- [14] <https://www.archivnet.hu/cimkek/degob>
- [15] <https://www.archivnet.hu/cimkek/joint>
- [16] <https://www.archivnet.hu/cimkek/nemzetkozi-voroskereszt>
- [17] <https://www.archivnet.hu/cimkek/nemzeti-segely>
- [18] <https://www.archivnet.hu/cimkek/degondozo-hivatal>
- [19] <https://www.archivnet.hu/cimkek/ideiglenes-nemzeti-kormany>
- [20] <https://www.archivnet.hu/cimkek/antiszemita>
- [21] <https://www.archivnet.hu/cimkek/auschwitz>
- [22] <https://www.archivnet.hu/cimkek/strasshof>
- [23] <https://www.archivnet.hu/cimkek/buchenwald>
- [24] <https://www.archivnet.hu/cimkek/holokauszt-emlekkozpont>